

บทที่ 3

สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

การศึกษาถึงผู้เสียหายในคดีแต่ละประเภทย่อมมีความสำคัญเพราะบุคคลใดจะมีอำนาจในการฟ้องคดีโดยหลักแล้วบุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้เสียหายในคดี การที่โรงพักมีอำนาจฟ้องก็หมายความว่าศาลมีอำนาจพิจารณาชี้ขาด การศึกษาถึงผู้เสียหายในคดีแต่ละประเภทมีความสำคัญหลายประการ ประการแรก ในคดีแต่ละประเภทจะต้องกำหนดว่าใครคือผู้เสียหายที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองในคดีประเภทนั้น ๆ เช่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) กำหนดว่า ผู้เสียหายหมายถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานหนึ่งหรือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หมายถึง บุคคลผู้ถูกรัดไต่แย่งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง บุคคลดังกล่าวถือว่าเป็นผู้เสียหายในคดีแพ่ง ผู้เสียหายในคดีแต่ละประเภทจึงหมายถึงบุคคลที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครอง ประการที่สอง เมื่อทราบว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายแล้ว บุคคลผู้ตกเป็นผู้เสียหายย่อมมีสิทธิต่าง ๆ เพื่อดำเนินการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือเรียกว่า "สิทธิของผู้เสียหาย" เช่น ผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิหรือมีอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น เป็นโรงพักที่ฟ้องคดีอาญาหรือเข้าร่วมเป็นโรงพักกับพนักงานอัยการ เป็นโรงพักฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ถอนฟ้องคดีแพ่งหรือคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ขอมความในคดีความผิดต่อส่วนตัว เป็นต้น ประการที่สาม ใครเป็นผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายไว้อย่างชัดเจน ซึ่งอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายเกิดขึ้นได้ 3 กรณี คือ เกิดจากความยินยอมของผู้เสียหาย เกิดจากอำนาจของกฎหมาย และเกิดจากคำสั่งศาล

การตกเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาก็ดี คดีแพ่งก็ดี ย่อมมีลักษณะร่วมกัน กล่าวคือ บุคคลดังกล่าวถูกรัดไต่แย่งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายประเภทนั้น ๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะทั่วไปของผู้ที่จะตกเป็นผู้เสียหาย การพิจารณาถึงผู้เสียหายในคดีอาญาหรือคดีแพ่งอาจจะไม่มีปัญหามากนัก—เนื่องจากกฎหมายประเภทนั้น ๆ ได้กำหนดนิยามบุคคลที่จะตกเป็นผู้เสียหายไว้อย่างชัดเจน แต่ในคดีสิ่งแวดล้อมการพิจารณาถึงการเป็นผู้เสียหายมีความยุ่งยากซับซ้อนมากกว่าคดีแพ่งและคดีอาญา ทั้งนี้ เนื่องจากลักษณะของความเสียหายในทางสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากความเสียหายใน

ทางอาญาและทางแพ่ง ซึ่งการจะพิจารณาว่าบุคคลนั้นถูกรัดแย้งสิทธิหรือไม่ อันจะถือเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมหรือนั้น เป็นเรื่องยากที่จะกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนได้

ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาและความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม ความหมาย ลักษณะ และขอบเขตของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม บุคคลที่เป็นผู้เสียหายในฐานะที่เป็นรัฐและในฐานะที่เป็นเอกชน บ่อเกิดแห่งสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเรียกร้องสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

3.1 สภาพปัญหาและลักษณะของความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมนับว่ามีความสำคัญต่อมนุษยชาติเพราะเป็นทั้งแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร แหล่งหายใจ แหล่งบำบัดน้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งรองรับซากร่างกายของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นด้วย¹ ดังนั้น การทำลายสิ่งแวดล้อมย่อมเกิดผลกระทบต่อมนุษย์ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม และเกิดสภาวะความเสื่อมโทรมและร่อยหรอทางทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าการที่มนุษย์ทำลายสิ่งแวดล้อมเท่ากับว่ามนุษย์นั้นทำลายตัวเอง เพราะในที่สุดผลกระทบหรือความเสียหายนั้นจะเกิดขึ้นแก่มนุษยชาตินั่นเอง

ความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมนั้นมีสาเหตุเกิดขึ้นหลายประการ อาจเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั่นเอง เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้น หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ยิ่งในปัจจุบันนี้มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ ก็ยังมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นวัตถุดิบมากขึ้น ถึงแม้กระนั้นโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ต้องปล่อยของเสียหรือน้ำเสียลงสู่ธรรมชาติ ซึ่งหากไม่มีวิธีการที่ถูกต้องในการกำจัดหรือบำบัดของเสียหรือน้ำเสียอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ของเสียหรือน้ำเสียที่ปล่อยออกมานั้น

1 ดนัยศ ศรีลัมน์, "คำทบทวนกรณีสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ," หน้า 36.

ก็จะสะสมมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดสภาวะการณีสื่อมโรทรหมทงลิ่งแวดล้อมขึ้น ในที่สุดก็ส่งผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน อนามัยของมนุษย์ ตลอดจนกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศน์อีกด้วย ไม่ว่าจะ เป็นน้ำเสีย อากาศเป็นพิษ เสียงเป็นพิษ ล้วนแต่เป็นปัญหาทงลิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

สำหรับปัญหาลิ่งแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดขึ้นในประเทศไทยซึ่งก่อความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมและต่อมนุษย์นั้น ผู้วิจัยจะยกมาให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาและลักษณะความเสียหาย ดังนี้

3.1.1 กรณีน้ำเป็นพิษ

- กรณีแม่น้ำแม่กลองเน่า² เมื่อปี พ.ศ.2515-2516 เนื่องจากโรงงานต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองได้ปล่อยกากของเสียและน้ำเสียลงสู่แม่น้ำแม่กลอง ส่งผลให้เกิดการเน่าเสียของลำน้ำแม่กลองก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ราษฎรตลอดระยะทางประมาณ 100 กิโลเมตร ราษฎรไม่อาจนำน้ำนั้นมาใช้อุปโภคบริโภคได้ พืชไร่ต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์น้ำต้องล้มตายลงเป็นจำนวนมาก นับเป็นการสูญเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพร่างกายและจิตใจของประชาชน จากกรณีปัญหาแม่น้ำแม่กลองเน่าประชาชนผู้ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิฟ้องร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมทั้งหลายร่วมรับผิดชอบทั้งในทางอาญาและทางแพ่งได้ แต่ปรากฏว่าไม่มีประชาชนใช้สิทธิดำเนินการฟ้องร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมรับผิดชอบแต่อย่างใด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะประชาชนยังไม่เข้าใจถึงสิทธิที่ตนมีอยู่ อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะการฟ้องร้องยังโรงศาลนั้นก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากต้องใช้เงินทองและเสียเวลาทวงหากินก็ได้ ซึ่งนับเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

² มีทยา จารุพันธุ์, เอกสารประกอบการศึกษาวิชากฎหมายเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม, (กัศสวเนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 1-11.

- กรณีแม่น้ำตาปีเน่า³ ซึ่งแต่เดิมแม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์และสะอาด มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่มากมาย นารายได้มาสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานีปีละหลายล้านบาท แต่เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2530 ปลาและสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ในแม่น้ำตาปีกลับตายลอยเป็นแพเพราะขาดออกซิเจน ซึ่งหลังจากนั้นอีกไม่นานในปีถัดมาก็เกิดปัญหาซ้ำขึ้นมาอีก จากการสำรวจสรุปสาเหตุที่ทำให้แม่น้ำตาปีเน่าเสียนั้นเกิดจากน้ำเสียที่ปล่อยออกมาจากโรงงานผลิตสุรา โดยไม่ผ่านการบำบัดมาก่อนจึงเกิดผลกระทบขึ้น คือ ความเสียหายแก่ประชาชนที่มีอาชีพทำการประมง ทำให้สูญเสียรายได้จากแหล่งน้ำแห่งนี้ไปถึงปีละหลายล้านบาท เกิดผลกระทบต่อระบบการผลิตน้ำประปาของการประปาส่วนภูมิภาค ทำให้ประชาชนตลอดจนเกษตรกรได้รับความเสียหาย และจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ทางการเข้ามากำหนดมาตรการเป็นเงื่อนไขให้โรงงานผลิตสุราดำเนินการสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ แต่ไม่ปรากฏว่ามีการชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นอันมีลักษณะ เป็นความเสียหายต่อส่วนรวมแต่อย่างใดเลย

- กรณีแม่น้ำพองเน่า แม่น้ำพองเป็นลำน้ำสายสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกับแม่น้ำมูล ซึ่งไหลผ่านพื้นที่หลายจังหวัด ได้แก่ เพชรบูรณ์ ขอนแก่น เลย ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ยโสธร ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นที่ลำน้ำพองไหลผ่านนั้นจะเป็นเขตที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำมากมายโดยเฉพาะโรงงานน้ำตาล ต่อมาได้เกิดโรคนาฏกรรมทางธรรมชาติขึ้นกับลำน้ำพอง อันมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใหญ่หลวงซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นล่าสุด 2 เหตุการณ์ คือ

³ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, รายงานผลการวิจัย "การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ" (สิงหาคม 2531), หน้า 49-50.

กรณีแรก การปล่อยกักน้ำตลและน้ำทิ้งจากโรงงานน้ำตลขอนแก่น กล่าวคือ เมื่อประมาณเดือนมีนาคม 2535 เกิดเหตุไฟไหม้ที่โรงงานผลิตไม้อัดจากขานอ้อยซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับโรงงานน้ำตลขอนแก่น โรงงานน้ำตลจึงมาช่วยดับไฟและได้นำน้ำจากบ่อกักของโรงงานน้ำตลไปดับไฟ น้ำจึงล้นออกมาไหลลงไปในลำน้ำพอง โดยที่น้ำที่ใช้ดับไฟนั้นเป็นน้ำเสียจากการล้างหม้อเก็บกักน้ำตล ซึ่งหมักหมมเป็นเวลานานทำให้เกิดแบคทีเรียเน่าเหม็น เมื่อน้ำดังกล่าวไหลลงสู่ลำน้ำพอง จึงทำให้ลำน้ำพองเน่าไปด้วยเพราะมีกักน้ำตลเจือปนอยู่ อย่างไรก็ตามในเหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้มีการเปิดเผยว่า สาเหตุอีกประการที่ทำให้ลำน้ำพองเน่าเสียคือ ก่อนเกิดเหตุไฟไหม้โรงงานผลิตไม้อัดนั้น ถึงโรงกลึง 1 ถึงจากจำนวน 7 ถึงของโรงงานน้ำตลขอนแก่นได้เกิดแตกรั่วทำให้กักน้ำตลไหลออกมาจำนวนมาก และทางโรงงานได้ใช้แทรกเตอร์ดันดินกลบ แต่ไม่สำเร็จ ต่อมากักน้ำตลได้ทะลักลงบ่อกักน้ำของโรงงานผลิตไม้อัดและส่วนหนึ่งไหลลงสู่ลำน้ำพอง กระทั่งเกิดเหตุไฟไหม้ จึงมีการสูบน้ำจากบ่อกักน้ำดังกล่าวไปดับไฟ และน้ำดังกล่าวได้ไหลลงลำน้ำพองไปผสมกับกักน้ำตลซึ่งไหลลงมาก่อนหน้านั้นแล้ว จึงทำให้เกิดการเน่าเสียครั้งใหญ่ขึ้น น้ำเสียที่เกิดขึ้นในครั้งนี้แม้เกิดขึ้นที่ลำน้ำพองในเขตจังหวัดขอนแก่น แต่น้ำเสียก็ได้ไหลเข้าสู่ลำน้ำที่จังหวัดมหาสารคาม ผ่านจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร แล้วไหลเข้ามาพร้อมกับแม่น้ำมูลที่จังหวัดอุบลราชธานี ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อน้ำเสียไหลผ่านไปถึงที่ใดบริเวณใดก็จะทำให้บริเวณนั้นไม่มีออกซิเจน ไม่มีความเป็นกรดเป็นด่าง ภาวะน้ำเสียที่เกิดขึ้นดังกล่าวสร้างความเสียหายอย่างมากมายคิดเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่าพันล้านบาท มีการคาดการณ์ว่าจะมีปลาตายและสูญหายไปจากลำน้ำนี้มากกว่า 90% ซึ่งจากการตรวจสอบพบว่า มีปลาตายไม่ต่ำกว่า 70 ตัน จำนวนกว่า 89 ชนิด จำนวนเป็นสัตว์ผิวน้ำ 36 ชนิด สัตว์กลางน้ำ 17 ชนิด และสัตว์ใต้น้ำ 36 ชนิด⁴ ผลกระทบในระยะยาวต่อมา คือ การฟื้นฟูพันธุ์ปลาและสัตว์น้ำ

4 "สถานการณ์สิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2534-2535," กองสารสนเทศสิ่งแวดล้อมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย, ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร ; 31 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2535, หน้า 16.

อื่น ๆ ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 5-10 ปี จึงจะกลับคืนสู่สภาพปกติ ความเสียหายในด้านอื่น ๆ ก็เช่น การที่ต้องใช้น้ำดีจากเขื่อนอุบลรัตน์และอ่างเก็บน้ำอื่น ๆ จำนวน 40 ล้านลูกบาศก์เมตร ไปขับไล่ น้ำเสีย การประปาไม่สามารถผลิตน้ำประปาได้และต้องฟื้นฟูระบบการผลิตน้ำประปาใหม่ เนื่องจากมีน้ำเสียเข้าไปในท่อส่งน้ำ นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจของประชาชนซึ่งไม่สามารถคำนวณค่าเสียหายออกมาเป็นตัวเงินได้อีกด้วย

กรณีที่สอง การระบายน้ำทิ้งจากจุดถ้ำน้ำเสียของโรงงานพินิกซ์ซึ่งเป็นโรงงานผลิตเยื่อกระดาษ ตั้งอยู่ ณ บ้านห้วยโจด ตำบลภูคดน้ำใส จังหวัดขอนแก่น ซึ่งชัยภูมิที่ตั้งโรงงานแห่งนี้มีความเหมาะสมกับการตั้งโรงงานเป็นอย่างยิ่ง เพราะอยู่ใกล้แหล่งน้ำอันเป็นหัวใจในการผลิต คือ ห้วยโจดนั่นเอง โรงงานพินิกซ์สามารถระบายน้ำทิ้งจากโรงงานลงสู่แหล่งรองรับ คือ ห้วยโจด ซึ่งเสมือนบ่อพักน้ำธรรมชาติที่ใหญ่โตมาก ก่อนที่น้ำทิ้งจะไหลลงสู่ลำน้ำพองด้วยเหตุนี้เองโรงงานพินิกซ์จึงได้ทำการปล่อยน้ำเสียที่เป็นผลจากการผลิตลงสู่ห้วยโจด แล้วไหลลงบึงโจดจนเกิดการสะสมของตะกอน วัดความหนาได้ถึง 1-3 เมตร กระทั่งที่สุดน้ำเสียกว่าวันละ 46,000 ลูกบาศก์เมตร ก็ไหลเอ่อท่วมเรือกสวนไรนาของราษฎร จากการสอบถามชาวบ้านได้ข้อเท็จจริงประกอบว่า โรงงานจะปล่อยน้ำเสียออกมาในช่วงเวลา 18.00-01.00 นาฬิกา โดยไม่ผ่านการบำบัด เป็นผลให้น้ำท่วมที่นาในฤดูน้ำหลาก⁵ ที่มาของกรณีปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ในวันที่ 20 พฤษภาคม 2536 ได้เกิดฝนตกอย่างหนักบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์และเขื่อนหนองหวาย เป็นเหตุให้น้ำเสียที่สะสมอยู่ในบึงโจดที่มีปริมาณมากถึง 600,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งในระหว่างนั้นมีค่าออกซิเจนเป็นศูนย์ ถูกน้ำฝนจำนวนมากดันน้ำให้ไหลทะลักลงสู่ลำน้ำพอง ทำให้น้ำในลำน้ำพองระยะทาง 4 กิโลเมตร มีค่าออกซิเจนเป็นศูนย์ รวมทั้งมีสีและกลิ่นเหม็นทันทันที่ ส่งผลให้ปลาและสัตว์น้ำตายเป็นจำนวนมากและบางส่วนมีลักษณะมีเนมา⁶ การแก้ไขปัญหานี้โดยเฉพาะหน้าในกรณีปัญหานี้ก็คือ ได้มีการปล่อยน้ำจากเขื่อนอุบลรัตน์ปริมาณถึง 800,000 ลูกบาศก์เมตร มาเจือ

5 ฐานเศรษฐกิจ (18-21 กรกฎาคม ; 2536) ; 30.

6 ผู้จัดการ (3 มิถุนายน ; 2536) ; 5.

จางน้ำเน่าที่ไหลมาจากบึงจวด ส่วนการใช้น้ำมาตรการทางกฎหมายนั้นก็มีการสั่งปิดโรงงานหินกรังเป็นเวลา 30 วัน เพื่อเร่งให้แก้ไขระบบบำบัดเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาขึ้นอีก

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ทั้งสองที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกิดสภาพเสื่อมทรามอย่างที่สุด ที่สำคัญระบบนิเวศนัตลอดลำน้ำก็ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ ผลจากการที่ลำน้ำพองเน่าผ่านมาสองครั้งติดต่อกันเช่นนี้ยังทำให้เป็นที่น่าห่วงหวงแก่ประชาชนในท้องถิ่นใกล้เคียงที่ใช้น้ำประปาที่อาศัยน้ำจากลำน้ำพองเป็นแหล่งผลิตเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการสำรวจพบว่า แหล่งน้ำดังกล่าวมีสารเคมีอันอาจทำให้เป็นโรคมะเร็งปนเปื้อนอยู่อีกด้วย⁷ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาน้ำเสียที่เกิดขึ้นนี้ เมื่อขณะที่น้ำในลำน้ำเน่าเหม็นนั้น ได้มีกลุ่มชนและนักวิชาการหลายแขนงออกมาแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เรียกร้องให้มีการดำเนินการทางกฎหมายอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีลำน้ำพองเน่าจากสารมลสารรั่วของโรงงานน้ำตาลขอนแก่นนั้น มีการให้ความเห็นว่าการกระทำครั้งนี้ของเจ้าของโรงงานเป็นความผิดตามกฎหมายอย่างน้อย 3 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติโรงงาน, พระราชบัญญัติประมง และประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งส่วนเป็นกฎหมายที่บัญญัติโทษทางอาญาเอาไว้ทั้งสิ้นสำหรับการกระทำดังกล่าว และยังมีความเห็นว่า จะให้สำนักงานอัยการสูงสุดเป็นฝ่ายดำเนินการฟ้องร้องซึ่งจะเริ่มต้นที่คดีอาญา และเมื่อฟ้องคดีอาญาแล้วจึงจะนำผลทางคดีมาฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งอีกครั้ง แต่ในท้ายที่สุดสำนักงานอัยการสูงสุดก็ได้มีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดี โดยให้เหตุผลว่าผู้ประกอบการโรงงานไม่มีเจตนา

จะเห็นว่า กรณีที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาด้วยเหตุผลที่ว่าผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมไม่มีเจตนา นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจากปัญหาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเนื่องจากเกิดอุบัติเหตุไฟไหม้โรงงานผลิตไม้อัดขนอ้อยซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับโรงงานน้ำตาล มีการนำน้ำจากบ่อพักของโรงงานน้ำตาลไปดับไฟ น้ำจึงล้นออกมาไหลลงไปในลำน้ำพอง โดยที่น้ำที่ดับไฟนั้นเป็นน้ำเสียจากการล้างหม้อเก็บกากน้ำตาล (โม่ลส) เมื่อน้ำดังกล่าวไหลลงสู่ลำน้ำพอง จึงทำให้ลำน้ำพองเน่าไปด้วยเพราะมีกากน้ำตาล (โม่ลส) เจือปนอยู่ การกระทำดังกล่าวของ

⁷ มติชนรายวัน (24 กรกฎาคม ; 2536) ; 10.

ผู้ประกอบการโรงงานน้ำตาลมีเจตนาที่จะดับไฟมิให้ลุกลามเท่านั้น หากได้มีเจตนาประสงค์ต่อผลหรือยอมเสี่ยงเห็นผลเพื่อหลีกเลี่ยงน้ำตาล (โบลาส) ไหลลงสู่ลาน้ำพองเพื่อให้น้ำพองเสียหายแต่อย่างใดไม่ จึงน่าจะเป็นเหตุผลทำให้พนักงานสิ่งไม่พึงคดีอาญาดังกล่าวนี้ อย่างไรก็ตามก็ดี ผู้เขียนยังเห็นว่าเมื่อผู้ประกอบการโรงงานน้ำตาลขาดเจตนาในการกระทำความคิดแล้ว หากผลเสียหายเกิดขึ้นแก่ประชาชนที่อุปโภคบริโภคน้ำจากลาน้ำพอง ผู้ที่ได้รับความเสียหายในทางอาญาจะฟ้องร้องเอาผิดกับโรงงานน้ำตาลได้หรือไม่ จึงเป็นปัญหาอันควรคิดพิจารณาต่อไป ซึ่งในคดีอาญานั้นการพิจารณาว่าผู้กระทำผิดมีเจตนาหรือไม่นั้น จะต้องตีความอย่างเคร่งครัดอันเป็นลักษณะ เฉพาะของกฎหมายอาญา แต่ผู้เขียนเห็นว่า การฟ้องร้องให้รับผิดในทางแพ่งตามกฎหมายลักษณะละเมิดนั้น ผู้เสียหายซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐหรือผู้เสียหายที่เป็นเอกชนก็สามารถใช้สิทธิดำเนินคดีทางแพ่งกับโรงงานน้ำตาลนี้ได้ แต่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหายจากการถูกทำลายละเมิด ในขณะที่จึงต้องรอฟังผลการดำเนินคดีแพ่งต่อไปว่าศาลจะรับฟ้องหรือไม่ และจะพิจารณาพิพากษาอย่างไร

จากกรณีเกิดภาวะน้ำเสียในลาน้ำพองซี-มูลครั้งนั้น กระทรวงสาธารณสุขได้ปรึกษาหารือมายังสำนักงานอัยการสูงสุด และสำนักงานอัยการสูงสุดได้มีข้อหารือ ที่ 47/2535 เกี่ยวกับอำนาจฟ้องของกระทรวงสาธารณสุขว่ามีอำนาจฟ้องผู้กระทำทำให้เกิดน้ำเสียฐานละเมิดหรือไม่ ซึ่งมีข้อสาระดังนี้ ⁸

"ปลัดกระทรวงสาธารณสุขแจ้งว่า การที่มีผู้กระทำผิดทำให้เกิดภาวะน้ำเสียในลาน้ำพอง ซี มูล ตามลำดับ ในระหว่างเดือนมีนาคม 2535 ถึงเดือนเมษายน 2535 โดยสำนักงานกระทรวงสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในส่วนพื้นที่ที่ต้องรับผิดชอบและได้ประมาณการค่าเสียหายเบื้องต้นเป็นเงินประมาณ 480,750 บาท พร้อมทั้งได้

⁸ จิตติ เจริญผลา, บันทึกของทนายอัยการสูงสุดของสำนักงานอัยการสูงสุด เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร, 2536), หน้า 506-511.

ดำเนินการแจ้งความร้องทุกข์ไว้ที่สถานีตำรวจภูธร อำเภอเมืองอุบลราชธานีในวัน เงินค่าใช้
จ่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นน่าจะเสียหายที่สำนักงานปลัด
กระทรวงสาธารณสุขได้รับและใช้สิทธิเรียกร้องเพื่อให้ได้ชดเชยคืนมา จึงขอหารือว่าจำนวนเงิน
ค่าใช้จ่ายดังกล่าวจะถือเป็นค่าเสียหาย ตามกฎหมายและสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขมี
อำนาจฟ้องหรือไม่ประการใด

สำนักงานอัยการสูงสุดพิจารณาแล้วเห็นว่า แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นทรัพยากร
ธรรมชาติ มีทรัพย์สินของกระทรวงสาธารณสุข ดังนั้น แม้จะมีผู้จงใจหรือประมาทเลินเล่อ
ทำให้แหล่งน้ำดังกล่าวเสียหาย ก็หาเป็นการ "ทำต่อ" กระทรวงสาธารณสุขตามนัยของมาตรา
420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ และแม้กระทรวงสาธารณสุขจะต้องเสียค่าใช้จ่าย
ในการฟื้นฟูสภาพแหล่งน้ำก็เป็นเพียงผลต่อเนื่องอันเกิดจากการกระทำที่มีได้ "ทำต่อ" กระทรวง
สาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุขจึงมีผู้ถูกทالةเมิดตามนัยมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ ทั้งนี้ขณะเกิดเหตุพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
พุทธศักราช 2535 อันกำหนดให้บุคคลต้องรับผิดชอบในกรณีดังกล่าวยังไม่ผลบังคับ ฉะนั้น
กระทรวงสาธารณสุขจึงไม่อาจเรียกร้องค่าเสียหายในกรณีนี้หาหรือนี้ได้"

จากข้อหารือข้างต้นในกรณีที่กระทรวงสาธารณสุขไม่อาจจะอ้างเป็นเจ้าของ
ลำน้ำพอง ชี มูล ได้ก็ย่อมไม่เป็นการละเมิดต่อกระทรวงสาธารณสุข ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า ถ้า
เช่นนั้นบุคคลใดจะฟ้องร้องทางละเมิดแก่ผู้กระทำทำให้เกิดภาวะน้ำเสียในลำน้ำพอง ชี มูล ได้หรือ
ไม่ กรณีจากปัญหานี้ผู้วิจัยเห็นว่า หากผู้ใดได้รับความเสียหายจากผู้ที่ทำให้เกิดภาวะน้ำเสียใน
ลำน้ำพอง ชี มูลแล้ว ย่อมดำเนินการละเมิดต่อผู้ที่ทำให้เกิดภาวะน้ำเสียได้ทั้งสิ้น เพราะถือว่า
บุคคลนั้นมีสิทธิใช้ทรัพย์สินอันเป็นสาธารณะและบุคคลนั้นได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ ย่อมมีอำนาจ
ฟ้องผู้กระทำละเมิดได้ ซึ่งบุคคลผู้ถูกทالةเมิดจะต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนได้รับความเสียหาย
จากการกระทำละเมิดนั้น อันเป็นไปตามหลักเกณฑ์มาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์

3.1.2 กรณีอากาศเป็นพิษ⁹ ที่บ้านสบป่าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2535 สาเหตุเกิดจากโรงงานผลิตไฟฟ้าแม่เมาะปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และกำมะถันทำให้เกิดสภาวะอากาศเป็นพิษ ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงเจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจรวมจำนวนกว่า 1,000 ราย นอกจากนี้ยังทำให้พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายอีกหลายร้อยไร่ด้วย ซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์ของอากาศเป็นพิษที่ประหลาดที่สุดในรอบปี

จากสภาพปัญหาและลักษณะของความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นนั้น จะเห็นได้ว่าเมื่อมีการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมนั้น ผลเสียหายที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมนี้จะส่งผลกระทบต่อทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ซึ่งแน่นอนที่สุดผลเสียหายที่เกิดขึ้นดังกล่าวเป็นความเสียหายจำนวนมากมหาศาล อย่างเช่น ความเสียหายอันเกิดจากกรณีแม่น้ำพองเน่า และผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวจะมีเป็นจำนวนมากในการกระทำครั้งเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นลักษณะที่แตกต่างของความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมกับความเสียหายในทางอาญาและความเสียหายในทางแพ่งทั่วไปที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งด้วย

3.2 ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันรูปแบบหรือองค์ประกอบของการเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ยังไม่มีการให้คำนิยามไว้ ไม่เหมือนกับผู้เสียหายในคดีอาญาซึ่งมีการนิยามความหมายไว้ในมาตรา 2 (4) ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ส่วนผู้เสียหายในทางแพ่งก็ไม่มีการให้คำนิยามไว้เช่นกัน ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงผู้เสียหายทางอาญา ผู้เสียหายทางแพ่ง และผู้เสียหายทางสิ่งแวดล้อม ว่ามีหลักเกณฑ์และองค์ประกอบเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

⁹ หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ (6-7 กรกฎาคม ; 2536) ; 22-23.

ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้นว่า ผู้เสียหายทางสิ่งแวดล้อมควรมีหลักเกณฑ์และองค์ประกอบอย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปพิจารณาในส่วนที่ว่าด้วยการใช้สิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

3.2.1 ผู้เสียหายทางอาญา

สำหรับการพิจารณาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาหรือไม่เป็นสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณา ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เสียหายมีความสำคัญในการดำเนินคดีอาญา เพราะการกระทำผิดอาญานอกจากจะกระทบกระเทือนต่อสังคมส่วนรวมแล้ว ยังกระทบกระเทือนต่อผู้เสียหายโดยตรง ผู้เสียหายจึงควรมีส่วนช่วยในการปราบปรามผู้กระทำผิดโดยเฉพาะในความคิดต่อส่วนตัวแล้ว ผู้เสียหายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำผิด เพราะถ้าไม่เป็นผู้เสียหายหรือผู้เสียหายไม่ประสงค์จะดำเนินคดีต่อผู้กระทำผิดแล้ว พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องผู้กระทำผิด¹⁰ ประกอบกับผู้เสียหายเป็นองค์กรซึ่งสามารถดำเนินการดำเนินคดีของเจ้าพนักงาน ดังนั้น ปัญหาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายหรือไม่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) ได้บัญญัติว่า "ผู้เสียหายหมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานหนึ่ง" นอกจากบทบัญญัติดังกล่าวแล้วศาลฎีกาได้ตีความว่าผู้เสียหายจะต้องเป็นผู้เสียหายตามกฎหมาย คือ "ผู้เสียหายโดยนิตินัย" * ซึ่งบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายจึงต้องพิจารณาจากหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120, 121

* ตุลาพิพากษาฎีกา ที่ 968/2479

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ได้นิยามคำว่า "ผู้เสียหาย" ว่า "หมายความถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนผู้ดังกล่าวตามบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6

ดังนั้น ผู้เสียหายจึงหมายถึงบุคคล 2 ประเภท คือ

- (1) ผู้ได้รับความเสียหายที่แท้จริง
- (2) ผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้ได้รับความเสียหายที่แท้จริง

ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะผู้ได้รับความเสียหายที่แท้จริงเท่านั้น ซึ่งหลักเกณฑ์ของการเป็นผู้ได้รับความเสียหายที่แท้จริง ดังนี้

1. มีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น
2. บุคคลนั้นได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดนั้น
3. บุคคลนั้นต้องเสียหายโดยนิตินัย

1. ต้องมีการกระทำผิดทางอาญาเกิดขึ้น การพิจารณาว่าความผิดใดเป็นความอาญาและได้มีการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น ต้องพิจารณาตามกฎหมายสารบัญญัติทางความรับผิดอาญา¹¹ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญา หากการใดไม่เป็นผิดทางอาญาก็ไม่มีความจำเป็นต้องพิจารณาปัญหาที่ว่าใครเป็นผู้เสียหาย¹²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ กิตติ บุศยลากร, ผู้เสียหายในคดีอาญา, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 35.

¹² คณิง ภาไชย, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์ที่ธรรมสาร, 2521), หน้า 2.

2. บุคคลนั้นได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำคามผิดนั้น ปัญหาบุคคลนั้นได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำคามผิดนั้นจะมีหลักเกณฑ์อย่างไร พอสรุปจากหลักกฎหมายทั่วไปและคำพิพากษาฎีกาได้ ดังนี้ 13

2.1 บุคคลนั้นเป็นบุคคลประเภทที่กฎหมายให้ความคุ้มครองหรือไม่ พิจารณาได้จาก

2.1.1 ถ้ามีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่บุคคลใดแล้ว เฉพาะแต่บุคคลที่กฎหมายให้ความคุ้มครองนั้นเป็นผู้เสียหาย (ฎ.197/2490, 277/2490, 1066-1068/2499, 1284/2514, 1339/2522, 1417/2522, 3705/2530, 1998/2531, 363/2518, 1341/2495)

2.1.2 ถ้ามีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดให้ความคุ้มครองแก่เจ้าพนักงานของรัฐหรือกิจการในราชการของรัฐเมื่อมีการฝ่าฝืนบทบัญญัตินั้น โดยทั่วไปเจ้าพนักงานหรือรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เว้นแต่เอกชนคนใดคนหนึ่งได้รับความเสียหายเป็นพิเศษเนื่องมาจากการกระทำนั้น เอกชนนั้นอาจเป็นผู้เสียหายได้ (ฎ.191/2494, 1182/2498, 303/2496, 575/2498, 1753/2498, 1106/2499, 1144/2507, 227/2513, 1511/2515, 1360/2515, 1261/2517 (ประชุมใหญ่), 1709/2524 (ประชุมใหญ่), 1089/2522)

2.1.3 ถ้ามีบทบัญญัติของกฎหมายใดให้ความคุ้มครองแก่ประโยชน์สุขและความสบายของสาธารณชนเป็นส่วนรวม การฝ่าฝืนบทบัญญัติ เช่นว่านั้นรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย แต่ถ้าเอกชนบุคคลใดได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ บุคคลนั้นอาจเป็นผู้เสียหายได้ด้วย (ฎ.845/2481, 455/2481)

13 ดาวร เกียรติทับทิว, เอกสารคำสอนวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 1 ข้อความเบื้องต้นทั่วไป ภาค 2 สอบสวน, (กรุงเทพมหานคร ; แสงสุทธิการพิมพ์, 2534), หน้า 5-20.

2.1.4 ถ้าบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดหรือจำกัดห้ามการกระทำใด ๆ เพื่อประโยชน์ทางการปกครองของรัฐ การฝ่าฝืนบทบัญญัตินั้นรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย และแม้จะมีบุคคลอื่นใดได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ บุคคลนั้นก็ไม่ใช่ผู้เสียหาย (ฉ.1140/2480, 94-95/2512, 725/2513, 232/2512, 3307/2529, 1447/2530)

2.2 การฝ่าฝืนบทบัญญัตินั้นได้กระทำต่อผู้เสียหายหรือไม่ การที่พิจารณาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงนั้น จะต้องได้ความว่าการฝ่าฝืนบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นการกระทำต่อบุคคลนั้นอย่างชัดแจ้ง มิฉะนั้นบุคคลนั้น ๆ อาจไม่ใช่ผู้เสียหายได้ (ฉ.56/2490, 1325/2498, 448/2489, 334/2522, 734/2530, 197/2530, 1141/2531)

3. บุคคลนั้นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย กล่าวคือ บุคคลนั้นจะต้องไม่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำผิดนั้นด้วย หรือการกระทำผิดนั้นจะต้องมิได้มีมูลมาจากการที่ตนเองมีเจตนาฝ่าฝืนกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (ฉ.643/2486, 77/2493, 1043/2498, 1341-1342/2501, 971/2506 (ประชุมใหญ่), 1083/2510, 481/2524, 436/2530, 1167-1168/2530)

กฎหมายอาญานั้นมีเจตนารมณ์ด้านทางรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองมุ่งประสงค์คุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่สังคม เมื่อบุคคลละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายอาญา กฎหมายถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายโดยตรง จริงอยู่ที่ตามระบบกฎหมายอาญาของประเทศไทยนั้น เอกชนผู้ถูกล่วงละเมิดสิทธิก็ถือว่าเป็นผู้เสียหายฟ้องร้องให้ศาลลงโทษผู้ล่วงละเมิดได้ดั่งกัน แต่สิทธิของเอกชนดังกล่าวต้องถือว่าเป็นเพียงข้อยกเว้นของหลักกฎหมายที่ว่ารัฐเป็นผู้เสียหายโดยตรงเท่านั้น¹⁴

14 วิสาร พันธนะ, ลักษณะของกฎหมายอาญาและปรัชญากฎหมายอาญา หน่วยที่ 5, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายอาญา 1 สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมมาธิราช, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2526), หน้า 351-355.

3.2.2 ผู้เสียหายทางแพ่ง

กฎหมายแพ่ง เป็นกฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนต่อเอกชน ดังนั้น กฎหมายแพ่งจึงมีวัตถุประสงค์ในอันที่จะอำนวยความสะดวกไว้ซึ่งความยุติธรรมในความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกัน แม้บางกรณีรัฐจะเข้ามาเป็นคู่กรณีในทางแพ่งก็ตาม รัฐจะอยู่ในฐานะเป็นเอกชนมีหน้าที่อย่างเดียวกับเอกชนอื่น ๆ ทุกประการ

การเป็นผู้เสียหายในทางแพ่งนั้น ไม่มีกฎหมายให้คำจำกัดความไว้อย่างเช่นผู้เสียหายในคดีอาญา อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีอำนาจฟ้องคดีแพ่งจะต้องเป็นบุคคลผู้ถูกรัดแย้งสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง ซึ่งจะต้องพิจารณาประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 ซึ่งบัญญัติว่า "เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง หรือบุคคลจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายนี้" ที่กล่าวมานี้เป็นกรณีผู้เสียหายทางแพ่งซึ่งแตกต่างกับผู้เสียหายทางอาญา กล่าวคือ ผู้เสียหายทางอาญาจะต้องเป็นผู้เสียหายที่แท้จริง โดยพิจารณาว่ามีการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่งทางอาญาเกิดขึ้น บุคคลนั้นเป็นผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดนั้น และบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย หมายความว่าผู้เสียหายทางอาญาจะต้องไม่มีส่วนร่วมด้วยในการกระทำผิดอาญา ถ้าเพียงแต่มีส่วนร่วมในการกระทำผิดเพียงเล็กน้อยก็มิใช่ผู้เสียหายทางอาญาแล้ว แต่ในคดีแพ่งผู้เสียหายมีส่วนร่วมในการกระทำผิดด้วยก็ตาม ก็ยังเป็นผู้เสียหายทางแพ่งอยู่ *

* คาทิพากษาศาลฎีกาที่ 1370-1372/2513 วินิจฉัยว่า "การฟ้องคดีแพ่งหาว่าจำเลยทะเลาะเมิดรจนท์โดยประมาทนั้น แม้จะได้ความว่ารจนท์เองมีส่วนร่วมประมาทอยู่บ้างก็ไม่ทำให้อำนาจฟ้องของรจนท์หมดไป"

สำหรับบุคคลผู้จะเป็นผู้เสียหายที่มีอำนาจฟ้องคดีแพ่งหรือคดีอาญานั้นจะมีได้ทั้งรัฐและเอกชน แต่ต้องผ่านหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าเป็นผู้เสียหายหรือไม่ก่อน กล่าวคือ ในคดีอาญานั้น หากความผิดใดที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองสาธารณชน โดยส่วนรวมแล้วรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย และหากความผิดใดที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครองเอกชน ก็ถือว่าเอกชนเป็นผู้เสียหาย มีอำนาจฟ้องร้องให้ลงโทษผู้กระทำความผิดได้ เช่น ความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เป็นต้น การที่รัฐเป็นผู้เสียหายในคดีอาญานั้น จะต้องมิหน่วยงานของรัฐรับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ และหน่วยงานของรัฐดังกล่าวก็สามารถเป็นผู้เสียหายในคดีชั้นศาลได้ ดังนั้น คำว่า "รัฐ" ในที่นี้มิใช่รัฐบาล เพราะรัฐบาลแม้เป็นหน่วยงานที่สูงกว่ากระทรวง ก็ไม่มีกฎหมายใดบัญญัติให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล ไม่อาจเป็นคู่ความในศาลได้ รัฐบาลนั้นแม้จะหมายถึงรัฐบาลอันเป็นหน่วยหนึ่งแห่งประเทศชาติหรือหมายถึงคณะบุคคล ก็มิเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และไม่มีความหมายอื่นบัญญัติว่าเป็นนิติบุคคล จึงไม่อาจถูกฟ้องเป็นจำเลยได้ * ส่วนในคดีแพ่งนั้นหากมีการละเมิดต่อรัฐ รัฐก็เป็นผู้เสียหายได้ถ้าได้รับความเสียหายจากการทำละเมิด และในกรณีของเอกชนก็เช่นเดียวกันซึ่งจะต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะละเมิด ประกอบกับมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ว่ามีการโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายเกิดขึ้นหรือไม่ ซึ่งจะมีผลให้บุคคลผู้ถูกโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่นั้นเป็นผู้เสียหาย มีอำนาจฟ้องร้องในคดีแพ่งได้

เนื่องจากความมุ่งหมายของกฎหมายแพ่งแตกต่างจากกฎหมายอาญา ซึ่งทำให้ผู้เสียหายในคดีอาญาแตกต่างจากผู้เสียหายในคดีแพ่ง ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอแยกให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผู้เสียหายในคดีอาญาและผู้เสียหายในทางแพ่งให้เห็นชัดขึ้นเป็น 4 ประการ ดังนี้

* คาทิพภาษานิติภาที่ 724/2490

(1) คำว่า "ผู้เสียหาย" ในคดีอาญามีคำจำกัดความไว้ชัดเจนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ซึ่งหมายความถึงบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลที่มีอำนาจจัดการแทนได้ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 จะเห็นว่าบุคคลนอกเหนือจากคำจำกัดความนี้แล้ว ย่อมไม่เป็นผู้เสียหายไม่มีอำนาจร้องทุกข์หรือฟ้องคดีอาญา แต่คำว่าผู้เสียหายในทางแพ่งนั้นไม่มีคำจำกัดความไว้ จึงมีความหมายกว้างกว่า

(2) ในคดีอาญาหลายประเภทไม่มีเอกชนเป็นผู้เสียหาย ดังนั้น ผู้เสียหายเกิดขึ้นจึงมีจำกัดและเกิดขึ้นได้ยาก ไม่เกิดขึ้นแก่คนอื่นทั่ว ๆ ไป เช่น นาง ก. ถูกข่มขืนกระทำชำเรา นาง ก. เท่านั้นที่เป็นผู้เสียหายในทางอาญา คนอื่นจะเป็นผู้เสียหายด้วยไม่ได้ แต่ในทางแพ่งแล้วผู้เสียหายเกิดขึ้นได้ง่ายและมักจะเกิดขึ้นแก่บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการที่นาง ก. ถูกข่มขืนกระทำชำเราสามีของนาง ก. เป็นผู้เสียหายทางแพ่ง มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำการข่มขืนกระทำชำเราได้ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าผู้ที่จะมีสิทธิฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาเสมอไป

(3) จะเกิดผู้เสียหายในคดีอาญาขึ้นได้จะต้องมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น กล่าวคือ ผู้กระทำต้องมีเจตนาตนเอง เช่น ก. ทำให้ทรัพย์สินของ ข. เสียหาย ก. จะมีความผิดทางอาญาต่อเมื่อ ก. ได้กระทำความผิดเจตนา ข. จึงจะเป็นผู้เสียหายในทางอาญา แต่ในทางแพ่งแล้ว แม้ ก. จะไม่มีเจตนา เพียงแต่จงใจหรือประมาทเลินเล่อ ข. ก็เป็นผู้เสียหายที่จะฟ้องร้องค่าสินไหมทดแทนได้แล้ว ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีการกระทำความผิดทางอาญา ก็เป็นผู้เสียหายได้

พึงเข้าใจว่าเจตนาในทางอาญากับจงใจในทางแพ่งนั้นต่างกัน เจตนาทางอาญาย่อมมีระดับสูงกว่าจงใจทางแพ่ง หากมีความพอดีกันไม่แม้จะมีจงใจทางแพ่งแต่ก็หากมีเจตนาทางอาญาเสมอไปไม่ เพราะเจตนาในทางอาญานั้น หมายถึงกระทำความผิดรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่ผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผลการกระทำนั้น ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผลหรือยอมเล็งเห็น

ผลของการกระทำมิได้ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรค 2 วรรค 3) ส่วนจงใจ
ในทางแพ่งนั้น เพียงแต่รู้สำนึกถึงผลเสียหายอันจะเกิดจากการกระทำของตนเท่านั้น ก็เป็นการ
จงใจแล้ว 15

ในทางอาญาเกี่ยวกับระดับแห่งความประมาทเลินเล่อทางแพ่งและประมาททาง
อาญาหาเท่าเทียมกันไม่ ในทางแพ่งที่ว่า "ประมาทเลินเล่อ" หมายถึง การกระทำโดยไม่จงใจ
แต่ไม่ใช้ความระมัดระวังตามสมควร โดยเทียบกับระดับแห่งความระมัดระวังของคนธรรมดาซึ่ง
อยู่ในฐานะของผู้กระทำและคำนึงถึงพฤติการณ์อื่นประกอบด้วย ส่วนทางอาญานั้นกระทำโดย
ประมาท ได้แก่ กระทำความคิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง
ซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นจะต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่น
ว่านั้นได้แต่หาได้ซ้ำให้เพียงพอไม่ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรค 4) ประมาททาง
อาญาย่อมเป็นประมาทเลินเล่อทางแพ่ง แต่ประมาทเลินเล่อทางแพ่งอาจไม่เป็นประมาททาง
อาญาก็ได้ เพราะในทางอาญามุ่งหมายถึงการไม่ระมัดระวังถึงขนาดที่จะ เป็นภัยแก่ชุมชนชน
จึงหาทางป้องกันโดยกำหนดโทษไว้ 16

(4) การที่จะเป็นผู้เสียหายในคดีอาญานั้น ไม่จำเป็นต้องได้รับความเสียหายโดย
พฤติการณ์ก็เป็นผู้เสียหายได้ คือ บางกรณีผลความเสียหายอันแท้จริงยังไม่เกิดขึ้นย่อมเป็นความผิด
ทางอาญา เนื่องจากผู้กระทำความผิดมีเจตนาในการกระทำความผิดแล้ว แต่ไม่บรรลุผล คือ
ผลเสียหายยังไม่เกิดขึ้นครบถ้วนนั่นเอง กฎหมายก็บัญญัติเป็นความผิดเกิดผู้เสียหายขึ้นแล้ว เช่น
ความผิดฐานพยายามตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 80, 81, 82 แต่ในทางแพ่งแล้วการ
จะเป็นผู้เสียหายฟ้องคดีเรียกค่าสินไหมทดแทนได้จะต้องมีผล คือ ความเสียหายเกิดขึ้นสามารถ

15 ไพจิตร บุญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด
พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 40.

16 เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

พิสูจน์ความเสียหายเป็นเงินทองได้ จึงจะบังคับชำระค่าเสียหายได้ เช่น ก. มีเจตนาฆ่า ข. จึงเอาวัตถุซึ่งตนเข้าใจว่าเป็นยาพิษอย่างแรงใส่ลงในถ้วยน้ำให้ ข. ดื่ม ข. ดื่มวัตถุนั้นเข้าไปแต่ไม่เป็นอันตรายอะไรเลย เพราะความจริงวัตถุนั้นเป็นยาอายุวัฒนะ ดังนั้น ก. ผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288, 81 ข. เป็นผู้เสียหายทางอาญาฟ้อง ก. ให้ศาลลงโทษได้ แต่ ข. จะฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งไม่ได้เพราะไม่ได้เสียหายอะไร

3.2.3 ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

คำว่า "สิ่งแวดล้อม" นั้นมีความหมายกว้างมาก และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็มีมากมายหลายฉบับ ซึ่งกฎหมายแต่ละฉบับก็มีเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไป ดังนั้น หากจะกล่าวถึงผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทุกฉบับ ก็จะทำให้ขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยนี้กว้างเกินไป ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมเฉพาะการเป็นผู้เสียหายในลักษณะความผิดที่บัญญัติไว้ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 เท่านั้น ซึ่งถือว่ากฎหมายฉบับนี้เป็นแม่บทวางหลักในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น และเมื่อเกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมขึ้น การจะกำหนดว่าบุคคลหรือหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบ หรือมีสิทธิดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดหรือไม่เพียงใดนั้น ก็จะต้องพิจารณาว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมฉบับใด มุ่งประสงค์จะคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในเรื่องใด และกำหนดให้บุคคลหรือหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบหรือเป็นผู้เสียหายเพื่อใช้สิทธิดำเนินคดีฟ้องร้องผู้กระทำผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป

ในคดีอาญาหรือในคดีแพ่ง การเป็นผู้เสียหายในคดีนั้นว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะจะเกิดสิทธิในการดำเนินคดี เช่น ผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิร้องทุกข์และใช้สิทธิดำเนินคดีอาญาได้ ในคดีแพ่งผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องร้องเพื่อให้ได้รับการคุ้มครอง หรือให้ชดเชยค่าเสียหายจากการถูกทำลายเมิดได้ ในคดีสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน ผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการความเสียหายไม่ว่าทางอาญา หรือทางแพ่ง หรือทางแพ่งเกี่ยวเนื่องอาญา ก็มีสิทธิดำเนินคดีไปตามขั้นตอนของกฎหมายได้

การเป็นผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมจะต้องมีข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น และก่อให้เกิดความเสียหายและมีผู้ได้รับความเสียหายจากข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมนั้น ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมและผู้ได้รับความเสียหายจากข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญา ก่อนที่จะกล่าวถึงสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมและการเข้าถึงสิทธิของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม

3.2.3.1 ข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม

เมื่อมีผู้ก่อมลพิษ (polluter) ออกสู่ระบบสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางน้ำ มลพิษทางเสียง หรือมลพิษทางอากาศ ย่อมเกิดผลกระทบและก่อความเสียหายแก่สภาวะแวดล้อมได้ หากมลพิษดังกล่าวถูกสะสมในปริมาณมากขึ้น จนทำให้สิ่งแวดล้อมของธรรมชาติไม่สามารถจะดูดกลืนหรือทำให้เจือจางได้ทันที่ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ (ecosystem) ในที่สุดเมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายและเสื่อมคุณภาพย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชน ทำให้ประชาชนได้รับความเสียหายหรือเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย และทรัพย์สินได้ ลักษณะดังกล่าวนี้เมื่อมีผู้ก่อมลพิษและก่อความเสียหายต่อประชาชน ประชาชนที่ได้รับความเสียหายจากมลพิษของสิ่งแวดล้อมมีสิทธิดำเนินคดีต่อผู้ก่อความเสียหายตามกฎหมายได้ ทั้งในคดีแพ่งและในคดีอาญา ลักษณะของการกระทำของผู้เป็นต้นเหตุให้เกิดมลพิษในสิ่งแวดล้อมนี้ ย่อมเข้าลักษณะของความผิดทางแพ่งเกี่ยวเนื่องอาญา อันถือว่าเป็นข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม¹⁷

17 ไกรสร เลียงสมบูรณ์, การระงับข้อพิพาทสิ่งแวดล้อมโดยอนุญาโตตุลาการ, วิทยานพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537, หน้า 81-82.

(ก) ลักษณะข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อม

เมื่อมีผู้กระทำความคิดอาญา เกิดขึ้นและความคิดนั้นได้กระทำต่อสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบ หรือก่อความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพของบุคคลแล้ว ย่อมทำให้ผู้กระทำผิดเกิดความรับผิดชอบในทางอาญา หากการกระทำนั้นครบองค์ประกอบความผิดทางอาญา และไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิดหรือยกเว้นโทษไว้ ผู้ที่ได้รับ ความเสียหายหรือได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย ย่อมมีสิทธิฟ้องผู้กระทำความคิดให้ศาล ลงโทษได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าข้อพิพาททางอาญาเกิดขึ้นแล้ว 18

จากการที่มีผู้กระทำความคิดต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะกระทำโดยจงใจหรือโดยประมาทเลินเล่อก็ตาม หากก่อความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น บุคคลผู้ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้กระทำผิดชดเชยค่าสินไหมทดแทน ความเสียหายที่ตนได้รับนี้ได้ ซึ่งเรียกว่า "การกระทำละเมิด" ดังนั้น เมื่อมีความเสียหาย เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น หากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายหรือผู้กระทำละเมิดไม่ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายตามที่มีการเรียกร้องให้ชดเชยแล้ว ย่อมถือว่าการถูกโต้แย้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของผู้เสียหายมิได้รับการชดเชยเยียวยา ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่าข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งข้อพิพาทประเภทนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับข้อพิพาททางแพ่งโดยทั่วไป กล่าวคือ ผู้ได้รับความเสียหายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายหรือการกระทำละเมิด จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นข้อพิพาททางแพ่งโดยทั่วไปประเภทหนึ่ง นอกจากนี้ เมื่อมีการกระทำความคิดทางอาญาเกิดขึ้นอันกระทำต่อสิ่งแวดล้อม และผลของการกระทำความคิดนั้น ทำให้บุคคลอื่นได้รับอันตรายหรือความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ หรือทรัพย์สินก็ดี ซึ่งนอกจากผู้กระทำความคิดจะต้องรับโทษทางอาญาแล้ว บุคคลผู้กระทำความคิด

ยังต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายอีกด้วย หากการกระทำดังกล่าวเป็น
ละเมิด ตามมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่หากผู้ก่อเหตุให้เกิดความเสียหายไม่
ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามข้อเรียกร้อง ก็จะทำให้เกิดข้อพิพาททางแพ่งขึ้นอีก ซึ่งลักษณะ
เช่นนี้ถือว่าเป็นข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องทางอาญา อันถือเป็นลักษณะสำคัญของคดีหรือข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม
ล้อมประการหนึ่ง

(ข) ผู้เสียหายจากข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม

เมื่อเกิดมลพิษขึ้นย่อมก่อให้เกิดความเสียหาย ซึ่งบุคคลผู้ได้รับความเสียหายที่
เห็นได้ชัดก็คือ ประชาชนและรัฐ ซึ่งทั้งประชาชนและรัฐอาจเป็นผู้เสียหายได้ทั้งในความคิดทาง
แพ่งและความคิดทางอาญา ในความคิดทางแพ่งประชาชนได้รับความเสียหายเพราะถูกกระทำ
ละเมิด กล่าวคือ ถูกตัดแย้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัยหรือทรัพย์สิน ย่อมเป็นผู้เสียหายมี
สิทธิเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหาย (ละเมิด) ชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้นได้
ถ้าผู้ก่อความเสียหายได้กระทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐหรือทรัพยากรธรรมชาติที่
เป็นของรัฐ หรือที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินด้วย เช่นนี้ย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย จึงย่อมมี
สิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อเหตุให้เกิดความเสียหายนั้นได้ ส่วนในความคิดทางอาญาก็
เช่นกัน ทั้งประชาชนและรัฐต่างก็เป็นผู้เสียหายได้ กล่าวคือ หากมีผู้ก่อมลพิษและทำให้ประชาชน
ได้รับอันตรายต่อร่างกายหรืออนามัย ก็อาจฟ้องผู้กระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามประมวล
กฎหมายอาญาได้¹⁹ หรือหากทำให้ทรัพย์สินของประชาชนเสียหาย ประชาชนอาจฟ้องผู้กระทำ
ผิดอาญาฐานทำให้เสียทรัพย์ได้²⁰ ส่วนรัฐนั้นเป็นผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาแผ่นดินได้ ในกรณีที่
มลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทำให้ประชาชนได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัยหรือทรัพย์สิน

19 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 295, มาตรา 300

20 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 358

มลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทำห้ประชาชนได้รับอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัยหรือทรัพย์สิน ซึ่งมีลักษณะ เป็นความผิดต่ออาญาแผ่นดิน และในกรณีที่มีผู้ฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดค่าให้ รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่าข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมนั้นมีทั้งข้อพิพาททางแพ่ง ข้อพิพาททางอาญา และข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวเนื่องทางอาญา ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากข้อพิพาทดังกล่าวมีได้ทั้งประชาชนและรัฐ ซึ่งบุคคลที่เป็นผู้เสียหายเหล่านี้มีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นคดีอาญา คดีแพ่ง หรือคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะข้อพิพาทที่เกิดขึ้น

ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากข้อพิพาทสิ่งแวดล้อม มีทั้งผู้เสียหายที่เป็นรัฐและผู้เสียหายที่เป็นเอกชน โดยเป็นผู้ได้รับความเสียหายทั้งในความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญา ซึ่งแยกพิจารณาได้ 2 กรณี คือ

1. ผู้ได้รับความเสียหายในความผิดทางแพ่ง

เมื่อมีผู้ก่อมลพิษออกสู่ระบบสิ่งแวดล้อม และส่งผลกระทบต่อบุคคลใดได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน บุคคลที่ได้รับความเสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ก่อความเสียหายชดเชยค่าสินไหมทดแทนความเสียหายได้ เพราะถือว่าผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวได้ถูกรัดแย้งสิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ซึ่งกฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองป้องกันให้โดยใครจะมาล่วงละเมิดมิได้ และหากใครฝ่าฝืนมาล่วงละเมิดบุคคล ผู้ล่วงละเมิดย่อมมีหน้าที่ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ได้รับความเสียหายอันเป็นความรับผิดชอบทางแพ่ง ลักษณะละเมิด ซึ่งความมุ่งหมายของกฎหมายละเมิดอยู่ที่การชดเชยเยียวยาความเสียหาย การ

ที่จะถือว่าเป็นละเมิดจึงมีคำอยู่ที่ว่ามีบทกฎหมายกำหนดว่าอะไรเป็นละเมิดหรือไม่อย่างกฎหมายอาญา หากแต่อยู่ที่หลักเกณฑ์ที่ว่าต้องมีความเสียหายอันเป็นผลจากการกระทำล่วงละเมิด หรือทำโดยไม่มีอำนาจทำให้เกิดขึ้น จึงจะมีการเรียกให้ผู้ก่อความเสียหายรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าสินไหมทดแทนในทางละเมิดนี้มาชดเชย แต่เป็นการเยียวยาให้ผู้เสียหายกลับสู่สภาพเดิมได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น เมื่อมีความเสียหายเนื่องจากสิ่งแหวดล้อมเกิดขึ้น หากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายไม่ยอมชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้ได้รับความเสียหายตามที่มีการเรียกร้อง ย่อมถือว่าข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแหวดล้อมได้เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งข้อพิพาทประเภทนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับข้อพิพาททางแพ่งโดยทั่วไป คือ ผู้ได้รับความเสียหายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหาย จึงอาจกล่าวได้ว่า ข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวกับสิ่งแหวดล้อมเป็นข้อพิพาททางแพ่งโดยทั่วไปประเภทหนึ่ง

สำหรับความเสียหายที่เกิดจากมลพิษนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้กำหนดความรับผิดทางแพ่งไว้ตามมาตรา 96 ซึ่งมีความว่า

"แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้ เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใด ๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้นมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้น จะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่ได้พิสูจน์ได้ว่ามลพิษเช่นนั้นเกิดจาก

- (1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
- (2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ
- (3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตรายหรือความ

เสียหายเอง หรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อม ในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย"

การที่บัญญัติมาตรา 96 ขึ้นมาก็เพื่อต้องการแก้ไขปัญหานั้นที่ทางราชการในอดีตที่ผ่านมาไม่สามารถฟ้องเรียกค่าขจัดมลพิษที่เกิดต่อสาธารณสมบัติของแผ่นดินได้ ส่วนกรณีที่มีมลพิษก่อให้เกิดความเสียหายต่อเอกชนนั้น กฎหมายแพ่งลักษณะละเมิดบัญญัติไว้ให้เรียกค่าเสียหายได้อยู่แล้ว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า บทบัญญัติมาตรานี้มีองค์ประกอบความรับผิดชอบอย่างเช่นกฎหมายลักษณะละเมิด ตามมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ต่างกันตรงที่มาตรา 96 นี้มีลักษณะความรับผิดชอบเป็นความรับผิดเด็ดขาด (strict liability) ซึ่งหมายความว่าผู้ที่ได้รับความเสียหายและเป็นโจทก์ฟ้องคดีนั้น มิได้มีภาระในการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของจำเลย เพียงแต่พิสูจน์ให้ศาลเชื่อว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกระทำของจำเลยก็เพียงพอ เพราะกฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยจะต้องรับผิดชอบเว้นแต่จำเลยจะพิสูจน์ได้ว่ามีข้อยกเว้นความรับผิดข้างต้นประการใดประการหนึ่งใน 3 ประการที่กล่าวมาแล้วในมาตรา 96 ดังนั้น เมื่อมีความเสียหายเกิดจากมลพิษ หากโจทก์ฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยโดยอาศัยมาตรา 96 นี้ โจทก์จะอยู่ในฐานะที่ดีกว่าการฟ้องโดยอาศัยมาตรา 420 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพราะการฟ้องตามมาตรา 420 โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจาก "การจงใจหรือประมาทเลินเล่อ" ของจำเลย ซึ่งการพิสูจน์เช่นนี้ในคดีสิ่งแวดล้อมเกิดความยุ่งยากและเป็นอุปสรรคต่อโจทก์อย่างยิ่ง

ผู้ที่ได้รับความเสียหายซึ่งถือว่าเป็นผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมในความคิดทางแพ่ง แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นเอกชนหรือประชาชน

เอกชนหรือประชาชนจะเป็นผู้เสียหายหรือเป็นคู่กรณีในข้อพิพาทอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมได้ต่อเมื่อเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากมลพิษของสิ่งแวดล้อม และผลกระทบที่ได้รับเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน ซึ่งถ้าพิจารณาลักษณะของความเสียหายในความคิดทางแพ่งแล้ว ถือว่าผู้เสียหายถูกรบกวนถึงสิทธิทางแพ่ง กล่าวคือ ถูกรบกวนถึงสิทธิ

ในชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สิน เพราะฉะนั้น ผู้เสียหายย่อมมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวนี้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่ได้รับ ผู้เสียหายอาจเป็นเอกชนคนเดียว หรือเอกชนจำนวนมากก็ได้ ตัวอย่างเช่น กรณีโรงผลิตไฟฟ้าแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ปล่องก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์และเกิดสภาวะอากาศเป็นพิษที่บ้านสบป้าด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของประชาชนหรือเอกชน และทำให้เอกชนหรือประชาชนจำนวนมากได้รับความเสียหายต่อร่างกาย สุขภาพ อนามัย เป็นต้น ซึ่งความเสียหายที่เกิดจากมลพิษกฎหมายได้กำหนดความรับผิดทางแพ่งไว้ในมาตรา 96 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พุทธศักราช 2535

1.2 ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นรัฐ

รัฐเป็นผู้เสียหายในทางแพ่งได้ หากปัญหาของมลพิษก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินของรัฐ คำว่า "รัฐ" ในที่นี้มิใช่ "รัฐบาล" เพราะรัฐบาลนั้นแม้จะหมายถึงรัฐบาลอันเป็นหน่วยงานแห่งประเทศชาติ หรือหมายถึงคณะบุคคลที่ไม่เป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และไม่มีความหมายอื่นบัญญัติว่าเป็นนิติบุคคล จึงไม่อาจถูกฟ้องเป็นจำเลยได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 724/2490) คำว่า "รัฐ" จึงน่าจะหมายถึงแผ่นดิน ซึ่งมีหน่วยงานราชการของรัฐหรือของแผ่นดินมีอำนาจหน้าที่กำกับดูแลโดยชอบตามกฎหมาย ซึ่งหากเกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐ หน่วยงานราชการของรัฐ ซึ่งได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม ฯลฯ มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีเรียกค่าเสียหายจากผู้ก่อให้เกิดความเสียหายได้

ความเสียหายที่เกิดจากมลพิษและก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้กำหนดความรับผิดทางแพ่งไว้ในมาตรา 96 ดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนกรณีความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มาตรา 97 ของกฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติความรับผิดทางแพ่งของผู้ก่อให้เกิดมลพิษซึ่งมีต่อรัฐไว้ว่า "ผู้ใดกระทำหรือละเว้นการกระทำด้วยประการใดโดยมิชอบด้วยกฎหมายอันเป็นการทำลาย หรือทำให้สูญหาย หรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นของรัฐ หรือเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายให้แก่รัฐตามมูลค่าทั้งหมดของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย สูญหาย หรือเสียหายไปนั้น"

ความรับผิดชอบตามมาตรา 97 นี้ย่อมมีขึ้นหากว่าความเสียหายเกิดต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดิน โดยไม่คำนึงว่าต้นเหตุแห่งความเสียหายนั้นจะเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษหรือสิ่งอื่นใด²¹ ที่ว่ารัฐเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินนี้ มีหลักการพื้นฐานของการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติภายใต้ระบบกฎหมายไทยในมาตรา 1304 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า "สาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น รวมทรัพย์สินทุกชนิดของแผ่นดินซึ่งใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ร่วมกัน เช่น

- (1) ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และที่ดินซึ่งมีผู้เวนคืน หรือทอดทิ้ง หรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน
- (2) ทรัพย์สินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน เป็นต้นว่าที่ชายตลิ่ง ทางน้ำ ทางหลวง ทะเลสาบ
- (3) ทรัพย์สินใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ เป็นต้นว่าบ่อนและโรงทหาร สำนักราชการบ้านเมือง เรือรบ อาวุธยุทโธปกรณ์

ภายใต้ระบบกฎหมายไทยในปัจจุบันจึงอาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิดที่เป็นที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ถือเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน โดย "สิทธิอธิปไตยของรัฐตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในแง่ทฤษฎีทางนิติศาสตร์ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวนี้เป็นทรัพย์สินที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (res communis) และมีสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันในฐานะเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (public domaine) เว้นแต่จะสงวนไว้เพื่อ

21 อานาจ วงศ์บัณฑิต, ความรับผิดชอบทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535, หน้า 440.

ประโยชน์ร่วมกันของประชาชน²² ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินดังกล่าวนี้ จึงอยู่ภายใต้การดูแลรักษาและการจัดการใช้ประโยชน์ของรัฐ แท้ที่จริงแล้วก็คือ การให้รัฐดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติแทนประชาชนนั่นเอง ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา วัตถุประสงค์ที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (public trust doctrine) มาใช้เพื่อทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ประชาชนทุกคนจึงมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเอกชนด้วยตนเองหรือฟ้องเจ้าพนักงานของรัฐเพื่อบังคับให้ปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้องและชอบธรรม²³

จากผลของบทบัญญัติมาตรา 97 นี้ เมื่อมีการกระทำที่มีผลให้เกิดมลพิษขึ้นและทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน ย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย รัฐจึงมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้ก่อให้เกิดมลพิษได้ เพราะฉะนั้นรัฐจึงเป็นผู้เสียหายทางหนึ่งด้วย

2. ผู้ได้รับความเสียหายในความคิดทางอาญา

กฎหมายอาญาจัดว่าเป็นกฎหมายมหาชนว่าด้วยความผิด และโทษทางอาญาเป็นบทบัญญัติถึงความเกี่ยวพันระหว่างเอกชนกับรัฐ แม้การกระทำความผิดบางอย่างจะได้กระทำตรงต่อเอกชนให้ได้รับอันตรายเสียหายก็ดี การกระทำความผิดนั้นก็ยังได้ชื่อว่ากระทบกระเทือนต่อมหาชนเป็นส่วนรวม ถึงขนาดที่รัฐต้องเข้าดำเนินการป้องกันและปราบปรามได้เอง โดยไม่ต้องให้ผู้ใดมาร้องทุกข์กล่าวโทษ ยกเว้นแต่ความผิดบางประเภทที่เรียกว่าความผิดอันยอมความ

²² พันส ทศนิยานนท์, "กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ," วารสารสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับเดือนกันยายน 2529, หน้า 39-40.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

ได้เท่านั้น ซึ่งเป็นความคิดที่มีลักษณะประกอบด้วย เหตุผลอันเป็นส่วนตัวของผู้เสียหายบางประการ
 ลวที่รัฐจะเข้าดำเนินการก็ต่อเมื่อเอกชนผู้เสียหายได้ร้องทุกข์ขึ้นก่อน การกระทำใดจะถือเป็น
 ความคิดอาญาต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยชัดแจ้ง²⁴ ซึ่งเป็นไปตามหลัก
 กฎหมายที่ว่า "ไม่มีความคิด ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย" (nullum Crimen, nulla poena,
 sine lege) อันเป็นหลักในการจำกัดขอบเขตของรัฐในการลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างหนึ่ง
 หลักดังกล่าวนี้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของกฎหมายอาญาไว้ 4 ประการ คือ²⁵

- (1) กฎหมายอาญาต้องชัดเจนแน่นอน
- (2) ห้ามใช้กฎหมายจารีตประเพณีลงโทษอาญาแก่บุคคล
- (3) ห้ามใช้กฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งลงโทษแก่บุคคล และ
- (4) กฎหมายอาญาไม่มีผลย้อนหลัง

จากหลักกฎหมายดังกล่าวนี้ มีผลว่าบุคคลใดกระทำการอันเป็นความคิดและจะถูก
 ลงโทษนั้นต้องมีกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นเป็นความคิด และมีกฎหมายกำหนดโทษไว้²⁶
 การจะวินิจฉัยว่าบุคคลใดจะต้องรับผิดชอบอาญาอย่างใดหรือไม่ จะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ 3
 ประการ คือ²⁷

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁴ จิตติ ดิงส์ภักดิ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร ; กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2525), หน้า 2.

²⁵ คณิต ณ นคร, ประมวลกฎหมายอาญา หลักและพื้นฐานความเข้าใจ, (กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2533), หน้า 173-179.

²⁶ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2

²⁷ เกียรติขจร วิชนะสวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535), หน้า 48.

- (1) การกระทำครบ "องค์ประกอบ" ที่กฎหมายบัญญัติ
- (2) การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด
- (3) การกระทำไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นสามารถนำไปปรับใช้กับการกระทำที่เป็นความผิดอาญา ทั้งลักษณะความผิดที่กำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายอาญา และตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่มีโทษทางอาญาได้ ในคดีสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกันเมื่อเกิดความเสียหายอันเนื่องมาจากมลพิษของสิ่งแวดล้อมขึ้น ผู้ก่อมลพิษอาจจะต้องรับผิดชอบทางอาญาได้หากการกระทำของผู้ก่อมลพิษครบองค์ประกอบความผิดทางอาญา และไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษหรือความผิดไว้ ผู้ก่อให้เกิดมลพิษก็จะต้องมีความผิดและรับโทษทางอาญา ตามลักษณะความผิดที่กฎหมายบัญญัติไว้สำหรับการกระทำ เช่นว่านั้น ความผิดทางอาญาอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษนั้นอาจเกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของบุคคล เช่น อาจเป็นความผิดอาญาที่เกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินของบุคคลได้ บทบัญญัติในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 มาตรา 96 และมาตรา 97 นั้น ถึงแม้ว่าจะจะเป็นหมวดที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางแพ่งก็ตาม แต่หากผู้ก่อมลพิษทำให้เกิดอันตรายหรือเกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพ อนามัย ทรัพย์สินของรัฐหรือเอกชนแล้ว ในขณะที่เกี่ยวกับการกระทำของผู้ก่อมลพิษหรือผู้ก่อความเสียหายดังกล่าว อาจต้องมีความผิดทางอาญาด้วย เช่น อาจเป็นความผิดอาญาที่เกิดขึ้นแก่เอกชนหรือรัฐในฐานะความผิดทำให้เสียทรัพย์สิน หรือทำร้ายร่างกาย หรือก่อให้เกิดอันตรายแก่สุขภาพอนามัยได้ เป็นต้น

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้บัญญัติบทกำหนดโทษสำหรับผู้กระทำความผิด หรือฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่บัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งบทกำหนดโทษจากจุดและปรับดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า เป็นโทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาด้วย

ผู้ที่ได้รับความเสียหายซึ่งถือว่าเป็นผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมในความผิดทางอาญา แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นเอกชนหรือประชาชน

การที่เอกชนหรือประชาชนจะเป็น "ผู้เสียหาย" ในคดีอาญาหรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาไปตามหลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) ซึ่งบัญญัติไว้ว่า "ผู้เสียหาย หมายถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำ ความผิดฐานใดฐานหนึ่ง ฯลฯ" และนอกจากบัญญัติดังกล่าวแล้วศาลฎีกาได้ตีความว่าผู้เสียหายจะต้องเป็น "ผู้เสียหายโดยนิตินัย" (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2479) ดังนั้น เมื่อมีผู้ก่อมลพิษ ซึ่งเป็นการกระทำผิดอาญาเกิดขึ้น ประชาชนหรือเอกชนเป็นผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดนั้น และเอกชนหรือประชาชนจะต้องไม่เป็นผู้ร่วมก่อมลพิษอันเป็นความผิดอาญานั้น ด้วย เมื่อเข้าตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้แล้วจึงถือว่าเอกชนหรือประชาชนเป็นผู้เสียหาย ซึ่งความเสียหายอาจเกิดขึ้นต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย หรือทรัพย์สินของเอกชน หรือประชาชนก็ได้ เมื่อเอกชนหรือประชาชนเป็นผู้เสียหายแล้วย่อมมีอำนาจดำเนินคดีอาญา²⁸ เพราะเป็นผู้ได้รับอันตรายหรือความเสียหายโดยตรงจากมลพิษสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้ที่ได้รับความเสียหายอาจเป็นเอกชนรายเดียวหรือหลายรายก็ได้

ความจริงแล้วในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติว่า ผู้เสียหายจะต้องเป็นบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายโดยตรงจากการกระทำผิดอาญา แต่เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว กฎหมายวิธีพิจารณามีไว้วัตถุประสงค์คุ้มครองผู้ได้รับความเสียหายเท่านั้น กลับมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาฟ้องร้องดำเนินคดีอาญามากกว่าผู้ได้รับความเสียหายเสียอีก ดังนั้นวัตถุประสงค์ของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ย่อมต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมากกว่าความเสียหายของบุคคล เพราะการเสียสิทธิและเสรีภาพเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์มากกว่าความเสียหายอย่างอื่น และอำนาจที่จะได้รับ บุคคลซึ่งมีอำนาจกล่าวหาฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาจึงควรได้รับผลความ

เสียหายโดยตรงที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง การที่จะให้ผู้ได้รับความเสียหายที่ห่างไกลหรือ
โดยอ้อมจากการกระทำผิดอาญา มีอำนาจกล่าวหาฟ้องร้องดำเนินคดีอาญา จึงไม่ก่อให้เกิดความ
ยุติธรรมต่อชุมชน ดังนั้น ศาลฎีกาจึงได้วินิจฉัยไว้เป็นบรรทัดฐานว่า "ผู้เสียหายซึ่งมีอำนาจ
ฟ้องคดีอาญา ต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง" (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1753/2498, 2498 ณ 1670
ที่ 528/2508 2508 ณ 764 ที่ 1511/2515 2515 ณ 1177 ที่ 793/2517 2517 ณ
459 ที่ 1261/2517 2517 ณ 836 ที่ 2294/2517 2517 ณ 1711 ที่ 1050/2518 2518 ณ
955 ที่ 323/2520 2520 ณ 194) ผู้เสียหายโดยตรง คือ ผู้ได้รับความเสียหายโดยตรงจาก
การกระทำผิดอาญา 29

กรณีที่เอกชนหรือประชาชนได้รับความเสียหายจากมลพิษสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นความ
เสียหายที่ได้รับโดยตรงอันเกิดแก่ทรัพย์สินนั้น เอกชนหรือประชาชนจะต้องเป็นเจ้าของหรือมี
กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งเมื่อถูกประทุษร้ายต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้มี
กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเท่านั้นเป็นผู้เสียหายฐานทำให้เสียทรัพย์³⁰ ส่วนความเสียหายที่เกิดขึ้น
ต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัยของเอกชนหรือประชาชนจากมลพิษ จะเป็นความผิดอาญาฐาน
ใดนั้นต้องพิจารณาจากบทบัญญัติความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา อย่างไรก็ตาม ในบางครั้ง
การพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากมลพิษสิ่งแวดล้อมก็เป็นเรื่องยุ่งยาก อย่าง
เช่นกรณีแม่น้ำพองเน่าเสียส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้ปลาตายเป็นจำนวนมาก ประชาชน
ที่จับปลาขายเพื่อเลี้ยงชีพขาดรายได้ เช่นนี้จะถือว่าประชาชนเป็นผู้เสียหายหรือไม่ กรณี
ดังกล่าวนี้ยังไม่ปรากฏว่าประชาชนที่เป็นชาวประมงไม่สามารถจับปลามาขายเพื่อเลี้ยงชีพ ฟ้อง
เรียกค่าเสียหายเนื่องจากขาดรายได้ ซึ่งยังไม่มีคำพิพากษาศาลว่าผู้ก่อมลพิษกระทำละเมิดต่อ
ชาวประมง ทำให้ชาวประมงเสียหายแก่สิทธิในการจับปลามาขายหรือไม่ ปัญหาที่ผู้วิจัยเห็นว่า

29 กิตติ บุศยพลากร, ผู้เสียหายในคดีอาญา, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523, หน้า 52.

30 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 358

ชาวประมงได้รับความเสียหายตามความเป็นจริง กล่าวคือ ได้รับความเสียหายโดยอ้อม ถึงแม้ชาวประมงจะมีสิทธิในการล่าสัตว์น้ำอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินอันรวมถึงสิทธิในการอุปโภคบริโภคน้ำ หรือจับปลาในแม่น้ำพองเพื่อขายก็ตาม ก็ไม่น่าจะเป็นผู้เสียหายฟ้องผู้ก่อมลพิษได้ เพราะชาวประมงอาจหารายได้ด้วยวิธีอื่นได้อีก แต่หากชาวประมงไม่มีรายได้โดยวิธีอื่นนอกจากการจับปลาขายแล้ว ก็น่าจะถือว่าชาวประมงได้รับความเสียหายโดยตรง (direct impact) ซึ่งถือเป็นผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องทางแพ่งได้ เพราะมีการโต้แย้งสิทธิเกิดขึ้นแล้ว หรือกรณีที่เอกชนหรือประชาชนได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบโดยอ้อม (indirect impact) จะถือว่าเป็นผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีอาญาหรือไม่ ตัวอย่างเช่น โรงงานซึ่งตั้งอยู่ภาคใต้ปล่อยสารพิษออกสู่บรรยากาศ สารพิษเกิดรวมตัวกันกับไอน้ำในปริมาณมากและลมพัดกลุ่มสารพิษนี้ไปตกเป็นฝนที่ภาคเหนือ เกิดฝนกรด (acid rain) ขึ้น ทำให้ประชาชนที่ดื่มน้ำฝนได้รับอันตรายแก่ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทำให้พืชสวนไร่นาของประชาชนเสียหาย เช่นนี้ประชาชนผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าว จะเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือไม่ จึงเป็นเรื่องของศาลที่จะต้องตีความคำว่า "ผู้เสียหายในทางอาญา" กว้างหรือครอบคลุมความเสียหายที่เกิดขึ้นจากมลพิษเล็กน้อยเพียงใด ซึ่งจะต้องรอดูต่อไป

2.2 ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นรัฐ

เมื่อมีความเสียหายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอันเป็นความผิดอาญา รัฐอาจเป็นผู้เสียหายได้ 2 กรณี คือ

กรณีแรก มลพิษที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมทำให้ประชาชนได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัย ซึ่งความผิดต่อชีวิต ร่างกาย อนามัยของบุคคลนั้น กฎหมายอาญาบัญญัติเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ซึ่งผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายไม่ว่าจะยอมความหรือเลิกคดีกันไม่ได้ แม้ว่าผู้เสียหายจะไม่ติดตามเอาความใด ๆ กับผู้กระทำผิดก็ตาม บ้านเมืองหรือรัฐก็ไม่ยินยอมยังคงต้องนำตัวผู้กระทำผิดไปลงโทษจนได้ เพราะกฎหมายถือว่าเป็นความผิดที่รัฐเป็นผู้เสียหายด้วย การตกลงหรือการยอมความกันเองระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงมีผลเป็นโมฆะ เว้นแต่จะเป็นคดีบางประเภท

ที่มีโทษเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่มีอัตราโทษไม่สูงกว่าความผิดลหุโทษ หรือคดีอาญาที่มีโทษปรับสถานเดียว พนักงานสอบสวนมีอำนาจที่จะเปรียบเทียบปรับได้ คดีประเภทนี้จึงจะตกลงยอมความได้³¹ ความผิดอาญาที่รัฐเป็นผู้เสียหายในกรณีแรกนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 (1) กำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล ทั้งนี้ เพราะถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายในการกระทำที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินอันกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม

กรณีที่สอง มลพิษที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมและก่อความเสียหายต่อทรัพย์สินของรัฐ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน เป็นต้น ย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายอันมีอำนาจดำเนินคดีอาญากับผู้ก่อความเสียหายนี้ได้³² ตัวอย่างเช่น มาตรา 99 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 บัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดบุกรุกหรือครอบครองที่ดินของรัฐโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ หรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์หรือก่อให้ เกิดมลพิษอันมีผลกระทบต่อสุขภาพสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่กำหนดตามมาตรา 43 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ บทบัญญัติมาตรานี้เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินของรัฐมิให้ถูกทำลายหรือสูญเสียหายไปเมื่อรัฐเป็นเจ้าของหรือผู้ดูแลจัดการทรัพย์สินของรัฐ หากผู้ใดทำลายทรัพย์สินของรัฐดังกล่าว ย่อมถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายมีอำนาจดำเนินคดีเอาผิดแก่ผู้ก่อความเสียหายนั้นได้ หรือในกรณีที่มีผู้ก่อมลพิษได้ทำการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้บัญญัติเฉพาะในรัฐเท่านั้น เป็นผู้เสียหายโดยที่ประชาชนไม่มีสิทธิที่จะฟ้องร้องเกี่ยวกับความผิดประเภทนี้ได้เลย เนื่องจากกฎหมายถือว่ารัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เช่น ความผิดเนื่องจากการปล่อยน้ำทิ้งที่ไม่ได้มาตรฐานลงสู่แหล่งน้ำ

31 สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, การระงับข้อพิพาทปัญหาสิ่งแวดล้อม, เอกสารประกอบการสัมมนา (ลัดसानา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 7.

32 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1304

ซึ่งถือว่าเป็นความผิดที่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 เป็นต้น และในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ในหมวด 7 ซึ่งเป็นบทกำหนดโทษ ก็ได้กำหนดโทษในกรณีมีผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อกำหนดตามกฎหมาย หรือฝ่าฝืนคำสั่งห้ามหรือกระทำการรับจ้างให้บริกาบบำบัดน้ำเสียโดยไม่รับอนุญาตไว้ ซึ่งความผิดในหมวดนี้รัฐโดยเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบแทนรัฐเป็นผู้เสียหาย มีอำนาจดำเนินคดีต่อศาลอาญาคดีแก่ผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งห้ามข้อกำหนดดังกล่าวนี้ได้ เช่น มาตรา 107 บัญญัติว่า "ผู้ควบคุมหรือผู้รับจ้างให้บริกาบผู้ใดที่ขังหรือรายงานใดก็ตามมีหน้าที่ต้องทำตามพระราชบัญญัตินี้ โดยแสดงข้อความอันเป็นเท็จ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ" มาตรา 100 บัญญัติว่า ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 44 หรือตามประกาศของรัฐมนตรี ตามมาตรา 45 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 108 บัญญัติว่า ผู้ใดขัดขวางหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานควบคุมมลพิษ ในการปฏิบัติตามมาตรา 82(1) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

จะเห็นว่า มีบทบัญญัติในลักษณะที่ตนเองนี้อีกหลายมาตราที่กำหนดเป็นความผิดสำหรับผู้ฝ่าฝืนให้รัฐโทษที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือข้อกำหนดกฎหมาย เช่น ตามมาตรา 98 มาตรา 101 มาตรา 102 มาตรา 103 มาตรา 104 มาตรา 105 มาตรา 106 และมาตรา 109 ซึ่งหากปรากฏว่าผู้ใดกระทำความผิดตามมาตราดังกล่าวมานี้ รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายที่จะฟ้องให้ผู้กระทำผิดรับโทษ จึงอาจกล่าวได้ว่าการที่รัฐจะเป็นผู้เสียหายในกรณีดังกล่าวนี้ มิใช่เป็นเรื่องรัฐได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากมลพิษของสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่เป็นเรื่องที่ผู้ก่อให้เกิดมลพิษได้กระทำการโดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดให้รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย

ตามที่ได้อ้างมาตั้งแต่ต้นในเรื่องผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อม จึงพอสรุปได้ว่าผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมนั้นอาจเป็นทั้งผู้เสียหายทางอาญา ทางแพ่ง หรือทางแพ่งเกี่ยวเนื่องอาญา ผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวมิได้ทั้งเอกชนและรัฐ ซึ่งเมื่อเป็น "ผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อม" แล้ว จึงมีข้อที่ต้องพิจารณาว่าผู้เสียหายคดีสิ่งแวดล้อมมีสิทธิเพียงใด และมีวิธีการคุ้มครองสิทธิอย่างไรบ้างดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3.4 สิทธิของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนในการกระทำความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

เมื่อมีการกระทำความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ย่อมมีความเสียหายตามมา ซึ่งอาจจะเป็นความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมนั่นเอง หรือความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของบุคคลได้ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองจนเกิดน้ำเน่าเสีย ทำให้สัตว์น้ำตาย หรือทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคลผู้ใช้น้ำในแม่น้ำลำคลอง สำหรับการอุปโภคหรือบริโภคได้ ความเสียหายดังกล่าวเป็นความเสียหายต่อสาธารณะซึ่งถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายด้วย ดังนั้น ในกรณีมีการกระทำความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผู้ที่ได้รับ ความเสียหายอาจมีได้ทั้งรัฐและเอกชน สำหรับเอกชนผู้เสียหายนั้นเมื่อได้รับความเสียหายจากการที่มีผู้ก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของเอกชน เช่นนี้เอกชนผู้เสียหายมีสิทธิในการดำเนินคดีต่อผู้ก่อให้เกิดความเสียหายนี้ได้ในวิทยานิติพันธุ์นี้ผู้เขียนจะเน้นหนักแต่เฉพาะการนำสิทธิของเอกชนผู้เสียหายในการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ที่ไม่กล่าวถึงผู้เสียหายที่เป็นรัฐนั้น เนื่องจากว่า รัฐมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายในส่วนนี้คืออยู่แล้ว เพราะว่ารัฐเป็นผู้มีอำนาจและมีกลไกของรัฐบาลในการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี้ ซึ่งรัฐบัญญัติกฎหมายขึ้นเพื่อประโยชน์แก่รัฐบาลการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายอยู่แล้ว แต่สำหรับเอกชนผู้เสียหายหาเป็นเช่นนั้นไม่

สำหรับการนำสิทธิของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น มีอยู่ 2 ประการคือ

3.4.1 การนำสิทธิในทางแพ่ง

3.4.2 การนำสิทธิในทางอาญา

3.4.1 การนำสิทธิในทางแพ่ง

การนำสิทธิในทางแพ่งของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนในที่นี้ก็คือ การฟ้องร้องดำเนินคดีแพ่งกับบุคคลผู้มาโต้แย้งสิทธิของผู้เสียหายที่เป็นเอกชน ซึ่งอาจจะฟ้องร้องให้รับผิดชอบละเมิดหรือฟ้องร้องเพื่อข่มขู่บังคับป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เสียหายได้ เช่น มีผู้ก่อมลพิษ

ขึ้นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สิน ซึ่งเป็นการถูกทาละเมิด เช่นนี้เอกชนผู้ได้รับความเสียหายมีสิทธิฟ้องร้องให้ผู้ทาละเมิดชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้ เป็นต้น

สำหรับการใช้สิทธิในทางแพ่งในคดีสิ่งแวดล้อมนี้ ไม่ว่าผู้ได้รับความเสียหายที่เป็นเอกชนหรือรัฐ ต่างก็มีอิสระในการใช้สิทธิทางแพ่ง กล่าวคือ จะไม่จำกัดการเป็นผู้เสียหายเหมือนเช่นผู้เสียหายในทางอาญาซึ่งต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรงหรือโดยนิตินัยเท่านั้น จึงจะมีสิทธิในการดำเนินคดีอาญา

ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้มีบทบัญญัติความรับผิดทางแพ่งในมาตรา 96 ซึ่งกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ต้องรับผิดชอบความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของผู้อื่น ที่ต้องเสียหายไปเพราะการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษจากแหล่งกำเนิดของตน โดยไม่คำนึงว่าความเสียหายนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่ามลพิษนั้นเกิดจาก

- (1) เหตุสุดวิสัยหรือการสงคราม
- (2) การกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานของรัฐ
- (3) การกระทำหรือละเว้นการกระทำของผู้ที่ได้รับอันตราย หรือความเสียหายเองหรือของบุคคลอื่น ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงหรือโดยอ้อมในการรั่วไหลหรือการแพร่กระจายของมลพิษนั้น

บทบัญญัติของกฎหมายนี้เป็นการนำเอาหลัก Strict Liability มาใช้ ซึ่งเท่ากับเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความเสียหายไปจากผู้เสียหาย เป็นหน้าที่ของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายนั้นมิได้เกิดจากการกระทำของตน

ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ก็ต้องรับผิดชอบค่าสินไหมทดแทนให้กับผู้เสียหาย ซึ่งค่าสินไหมทดแทนนี้รวมถึงค่า
ใช้จ่ายทั้งหมดที่ทางราชการต้องรับภาระจ่ายจริงในการขจัดมลพิษที่เกิดขึ้นนั้นด้วย 33

อย่างไรก็ตาม ในกรณีฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 มาตรา 97 นั้น เอกชนไม่มีสิทธิ
ฟ้องเรียกค่าเสียหายให้แก่รัฐได้ ถึงแม้จะมีผู้ก่อให้เกิดหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็น
ของรัฐหรือสาธารณสมบัติของแผ่นดินก็ตาม ทั้งนี้ เพราะว่าขณะนี้ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมาย
หลักการฟ้องคดีโดยประชาชน (Citizen Suits) มาใช้กับด้านสิ่งแวดล้อม 34 เหมือนกับ
ในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ยินยอมให้ประชาชนมีสิทธิฟ้องร้องเกี่ยวกับคดีสิ่งแวดล้อม
ได้มากขึ้น เรียกว่าการฟ้องคดีโดยประชาชน (Citizen Suits) โดยเป็นการขยายมา
จากหลักการเดิมที่ว่า การฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของอัยการแผ่นดินเท่านั้น แนวโน้มเช่นนี้
แสดงให้เห็นว่าความคิดทางนิติศาสตร์ เช่นนี้ยอมรับว่าผู้ที่มีสิทธิฟ้องคดีสิ่งแวดล้อมไม่จำเป็นต้อง
เป็นผู้เสียหายโดยตรงดังเช่นที่ยึดถือมาตามหลักกฎหมายเรื่องเดือร้อนราคาชุดต่อไป 35 การ
นำหลักการที่ถือว่าประชาชนทุกคนเป็นผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการทำลายทรัพยากร-
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Public Trust Doctrine) มาใช้ สหรัฐอเมริกาจึงยอมให้
ประชาชนทุกคนมีสิทธิฟ้องคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติได้ ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องเอกชนหรือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

33 สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา
คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535, เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรม
อาจารย์ที่ราชอาณาจักร จัดโดยสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(อัสสาเนา), หน้า 19.

34 เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

35 พิเชษฐ เมลาพันธ์, บทบาทของกฎหมายในการควบคุมและจัดระเบียบ
สิ่งแวดล้อม, หน้า 85.

ฟ้องเจ้าพนักงานของรัฐ เพื่อบังคับให้ปฏิบัติหน้าที่โดยถูกต้องและชอบธรรม³⁶ อันเป็นหลักการ
 1 ที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งใน
 2 แห่งทฤษฎีทางนิติศาสตร์ถือว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนี้เป็นทรัพย์สินที่ประชาชน
 3 ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (res commnis) และมีสิทธิใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ในฐานะเป็น
 4 สาธารณสมบัติของแผ่นดิน (public domanine)³⁷ เพียงแต่ให้รัฐดูแลจัดการทรัพยากร-
 5 ธรรมชาติแทนประชาชนเท่านั้น

การเข้าถึงสิทธิของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนในคดีสิ่งแวดล้อมทางแพ่งนี้ ได้แก่
 6 การฟ้องคดีทางศาล ซึ่งในทางวิธีพิจารณาความอาจะมีข้อขัดข้องเกิดขึ้นได้ เช่น ในเรื่องภาระ
 7 การพิสูจน์ การฟ้องคดีแพ่งเรียกค่าเสียหายของเอกชนผู้เสียหายจำนวนมาก เป็นต้น ดังผู้เขียน
 8 จะกล่าวถึงข้อขัดข้องเหล่านี้ในบทที่ 4 ต่อไป

3.4.2 การเข้าถึงสิทธิทางอาญา

วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญานั้น มีขึ้นเพื่อคุ้มครองป้องกันสังคมจากการ
 9 กระทำความผิดอาญาต่าง ๆ อีกทั้งยังมีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองประโยชน์ต่าง ๆ ของบุคคลด้วย
 10 คือ กฎหมายอาญาให้ความคุ้มครองสมาชิกของสังคมต่อภัยอันตรายที่เกิดขึ้นแก่ตัวเขา หรือภัยที่
 11 ถูกความต่อเสรีภาพและภัยที่ถูกความต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ในส่วนที่เกี่ยวกับรัฐกฎหมายอาญา
 12 ได้ให้ความคุ้มครองการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐต่อการก่อการไม่สงบและต่อภัยที่ถูกความต่อการ
 13 บริหารของรัฐ และกฎหมายอาญายังให้ความคุ้มครองถึงศีลธรรมอันดีของประชาชนต่อภัยหรือ

³⁶ พันส์ ทัสเนียนนท์, กฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ,
 14 หน้า 52.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

อิทธิพลที่เลวร้ายอีกด้วย³⁸ เมื่อกฎหมายอาญามีวัตถุประสงค์ป้องกันความปลอดภัยของสมาคมมนุษย์ ดังนั้น จึงมีหลักที่ว่าในทางกฎหมายอาญาจะมีความรับผิดชอบทางอาญาได้จะต้องมีความเสียหายแก่สมาคมมนุษย์เกิดขึ้น และผลในความรับผิดชอบทางอาญาถือว่าสมาคมมนุษย์เท่านั้นสามารถลงโทษสมาชิก³⁹ กฎหมายหาได้คำนึงถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เอกชนคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะมาเป็นเหตุที่จะถือว่าเป็นความผิดทางอาญาไม่⁴⁰

เมื่อมีการกระทำที่เป็นความผิดทางอาญาเกิดขึ้น ย่อมถือว่าเป็นการทาลายความสงบสุขของสังคม ซึ่งรัฐมีกลไกของรัฐที่นำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ โดยมีการจับกุม สอบสวน ฟ้องร้อง เพื่อให้ศาลตัดสินลงโทษผู้กระทำผิดนั้น อย่างไรก็ตาม ความผิดอาญาที่กระทำต่อเอกชนนั้น เอกชนก็เป็นผู้เสียหายได้เช่นกันหากเข้าหลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) ซึ่งจะมีสิทธิดำเนินคดีอาญาในฐานะผู้เสียหาย⁴¹ เช่น ร้องทุกข์ เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา เป็นต้น⁴²

38 A.C.German, Frank D. Day, Robert R. J. Gallati, Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice (Illinoie : Charles C. Thomas Publisher), p.118.

39 จีดี เศรษฐบุตร, "กฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวล," นิติศาสตร์ 3 (ตอน 1 มิถุนายน 2514), หน้า 66-67.

40 อรรถการีย์นิพนธ์, "ความรับผิดชอบของบุคคลในทางอาญา," บทบัญญัติ 26 (ตอน 1-2, พฤษภาคม 2512), หน้า 93-94.

41 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 (2)

42 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 3

บุคคลซึ่งแวดล้อมที่เป็นความผิดทางอาญาก็เช่นเดียวกัน หากมีผู้ก่อมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย หรือทรัพย์สินของผู้อื่น ผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวย่อมมีสิทธิดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำผิดได้ในฐานความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา หรือตามพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องได้

สำหรับลักษณะความผิดทางอาญาที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 นั้น เป็นความผิดที่กำหนดโทษไว้ในกรณีผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงาน หรือข้อกำหนดในกฎกระทรวง เช่น มาตรา 98 มาตรา 100 มาตรา 102 มาตรา 103 มาตรา 104 มาตรา 108 มาตรา 109 เป็นต้น

มาตรา 98 ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่ออกตามมาตรา 9 หรือขัดขวางการกระทำใด ๆ ตามคำสั่งดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ในกรณีที่ผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว หรือขัดขวางการกระทำใด ๆ ตามคำสั่งดังกล่าว เป็นผู้ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายจากภาวะมลพิษ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 100 ผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 44 หรือตามประกาศของรัฐมนตรีตามมาตรา 45 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 102 ผู้ใดฝ่าฝืนคำสั่งห้ามย้ายยานพาหนะของพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 65 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท

มาตรา 103 ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามมาตรา 67 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 104 เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 71 หรือผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 71 หรือผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 72 หรือข้อกำหนดของเจ้าพนักงานท้องถิ่นตามมาตรา 74 หรือมาตรา 75 วรรคหนึ่ง หรือกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 80 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 108 ผู้ใดขัดขวางหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานควบคุมมลพิษในการปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรา 82 (1) ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 109 ผู้รับจ้างให้บริการบำบัดน้ำเสียหรือของเสีย ผู้ใดที่เจ้าพนักงานควบคุมมลพิษ มีคำสั่งให้หยุดหรือปิดกิจการให้บริการบำบัดน้ำเสีย หรือกำจัดของเสียตามมาตรา 82(4) หรือผู้ควบคุมผู้ใดที่ เจ้าพนักงานควบคุมมลพิษมีคำสั่งให้เพิกถอนการเป็นผู้ควบคุมมลพิษ ตามมาตรา 82 (5) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานควบคุมมลพิษหรือฝ่าฝืนดำเนินกิจการต่อไป ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ความผิดลักษณะดังกล่าวข้างต้น ผู้ที่มีอำนาจดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำการละเมิดหรือฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้าพนักงาน หรือไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ออกตามกฎหมาย คือ "รัฐ" ซึ่งถือว่ารรัฐเป็นผู้เสียหาย ทั้งนี้ เนื่องจากกฎหมายนี้ได้กำหนดหรือจำกัดห้ามการกระทำใด ๆ เพื่อประโยชน์ทางปกครอง การฝ่าฝืนบทบัญญัติดังกล่าวรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย ซึ่งแม้จะมีบุคคลใดได้รับความเสียหายเป็นพิเศษ บุคคลนั้นก็ไม่เป็นผู้เสียหาย นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติที่กำหนดโทษสำหรับผู้ไม่กระทำการให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดให้กระทำ เช่น มาตรา 106 เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษ ผู้ควบคุมหรือผู้รับจ้างให้บริการบำบัดน้ำเสียหรือกำจัดของเสียไม่จัดเก็บสถิติ ข้อมูล หรือไม่ทำบันทึกหรือรายงานตามมาตรา 80 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรือในมาตรา 107 กำหนดว่า ผู้ควบคุมหรือผู้รับจ้างให้บริการผู้ใดทำบันทึกหรือรายงานใดที่ตนมีหน้าที่ต้องทำตามพระราชบัญญัตินี้โดยแสดงข้อความอันเป็นเท็จ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ส่วนบทบัญญัติในมาตรา 99 กำหนดโทษสำหรับผู้บุกรุกหรือครอบครองที่ดินของรัฐโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเข้าไปกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำลาย ทำให้สูญหาย หรือเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ หรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์ หรือก่อให้เกิดมลพิษอันมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่กำหนดตามมาตรา 43 ซึ่งตามมาตรานี้ผู้เสียหายที่จะดำเนินการต่อผู้ละเมิดกฎหมายมาตรานี้ คือ รัฐเท่านั้น

จะเห็นว่าลักษณะความคิดที่บัญญัติตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ผู้ที่มีอำนาจดำเนินคดีอาญาต่อผู้กระทำการฝ่าฝืนข้อห้ามข้อกำหนดตามกฎหมายนี้คือรัฐ เพราะกฎหมายนี้มีความประสงค์และมุ่งหมายให้รัฐเท่านั้นที่มีอำนาจบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายในส่วนที่จะนำตัวผู้ฝ่าฝืนกฎหมายมาลงโทษ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีผู้ก่อมลพิษ เช่น โรงงานปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำ หรือปล่อยควันพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม หากประชาชนใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภค หรือได้รับควันพิษนั้นเข้าไปในร่างกาย เมื่อสะสมในร่างกายเข้าจนถึงขั้นปรากฏอาการของโรคที่เป็นอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย หรือสุขภาพอนามัย ซึ่งถือเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกับการกระทำความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดอันตรายต่อคนเช่นนี้ มีปัญหาว่าบุคคลที่ได้รับอันตรายดังกล่าวนี้จะเป็นผู้เสียหายดำเนินคดีอาญากับผู้ก่อความเสียหายได้หรือไม่ เนื่องจากลักษณะของความคิดและความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมีความแตกต่างกับคดีอาญาทั่วไป ซึ่งเมื่อเกิดการกระทำผิดอาญาขึ้นจะเห็นความเสียหายที่เกิดขึ้นชัดเจน แต่ความเสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมนั้นจะไม่ปรากฏให้เห็นชัดเจนทันที ต้องอาศัยระยะเวลา เช่น สารพิษสะสมในร่างกายเป็นระยะเวลานานจึงจะปรากฏอาการของโรคที่เป็นอันตราย ดังนั้น เมื่อผู้ได้รับความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย จะดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำผิดโดยอ้างฐานความคิดอาญาฐานใดนั้นผู้เขียนเห็นว่ายังเป็นปัญหาอยู่ เพราะหากจะอ้างความผิดฐานพยายามฆ่าหรือทำร้ายร่างกายตามประมวลกฎหมายอาญาก็ยังไม่ถนัดนัก ซึ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ก็ยังไม่มียกข้อยกเว้นว่าด้วยความรับผิดชอบทางอาญาในกรณีเช่นว่านี้ไว้แต่ประการใด เมื่อความเสียหายทางอันนี้เกิดขึ้น ผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวไม่สามารถอ้างฐานความคิดทางอาญาในกรณีนี้ได้ จึงไม่เป็นผู้เสียหายที่มีอำนาจดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำผิดได้ กล่าวคือ ผู้ได้รับความเสียหายไม่มีสิทธิร้องทุกข์ ฟ้องคดีอาญาเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ จึงเป็นปัญหาข้อขัดข้องประการหนึ่งในทางกฎหมายสารบัญญัติ อันส่งผลต่อวิธีพิจารณาความของผู้เสียหายในคดีสิ่งแวดล้อมในเรื่องการเป็นผู้เสียหายที่จะมีอำนาจฟ้องคดีอาญาดังความเห็นที่กล่าวมาข้างต้น และผู้เขียนเห็นว่าน่าจะกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาสำหรับผู้ก่อมลพิษจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย และทรัพย์สินของบุคคล โดยให้ถือว่าผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

อย่างไรก็ดี การราชสีหฐานทางอาญาของผู้เสียหายที่เป็นเอกชนรอดชีวิตาเนนคดีสิ่งแวดล้อมต่อศาลนั้น จะต้องนำวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับ ซึ่งวิธีพิจารณาความดังกล่าวอาจมีบางขั้นตอนที่เป็นอุปสรรคต่อการราชสีหฐานของผู้เสียหายได้ เช่น การเป็นผู้เสียหาย การพิสูจน์ความผิด การฟ้องคดีอาญา การรวบรวมพยานหลักฐาน เป็นต้น ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย